

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Ettevõtlusosakond

Marina Jaani

**VÄÄRTUST LOOVA MÕTLEMISE NING
SOTSIAALSE JA LAHENDUSTE LEIDMISE
PÄDEVUSE ARENDAMINE
ETTEVÕTLUSÕPPES**

Lõputöö

Juhendaja: Airi Noppel MBA

Kaasjuhendaja: Margus Kõomägi

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Airi Noppel

(allkirjastatud digitaalselt)

Margus Kõomägi

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Margus Kõomägi

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Marina Jaani

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ettevõtluspädevus ja pädevusmudelite teoreetilised lähtekohad.....	7
1.1. Tuntumad pädevusmudelid Euroopas	7
1.2. Eesti Edu ja Tegu programmi ettevõtluspädevuse mudel	12
1.3. Seosed sotsiaalse pädevuse ning väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise pädevuse vahel.	16
2. Uurimus väärtust loova mõtlemise, sotsiaalse ning lahenduste leidmise pädevuse arendamiseks ettevõtlusõppes	20
2.1. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus.....	20
2.2. Uuringu tulemused ja analüüs	24
2.3. Järeldused uuringu tulemustest ja ettepanekud ettevõtlusõppe arendamiseks	32
Kokkuvõte.....	38
Viidatud allikad.....	41
Lisad.....	45
Lisa 1. Üliõpilaste ettevõtluspädevuse lühiküsimustik (Edu ja Tegu, 2021).....	46
Lisa 2. Alapädevused, väidete tähised ning kirjeldused	53
Lisa 3. Ankeetküsitluse tulemuste kirjeldav statistika	54
Lisa 4. Soopõhine võrdlev statistika enne ja pärast ettevõtlusõpet.....	55
Lisa 5. Võrdlus enne ja pärast ettevõtlusõpet.....	56
Lisa 6. Enesehinnangute protsentuaalne kasv ettevõtlusõppe läbimisel.....	57
Lisa 7. Enne ettevõtlusõpet antud hinnangute jaotus	58
Lisa 8. Pärast ettevõtlusõpet antud hinnangute jaotus	59
Lisa 9. Küsimustiku korrelatsioonimaatriks enne kursuse läbimist.....	60
Lisa 10. Küsimustiku korrelatsioonimaatriks peale kursuse läbimist.....	61
Summary	62

SISSEJUHATUS

Sotsiaalsete pädevuste arendamine on tänapäeva ühiskonnas üha olulisem, arvestades digimaailma surve all kasvavaid riske. Ettevõtluspädevus aitab kujundada ettevõtlikku mõtteviisi, mis toob kaasa proaktiivsuse, algatusvõime ja ettevõtlikkuse. Tööandjad peavad lugu töötajatest, kes on ettevõtlikud, oskavad ise algatusi teha, plaane seada ning on motiveeritud. Need omadused on väärtuslikud mitte ainult ärimaailmas, vaid ka isikliku edu saavutamisel. Ettevõtlikumad inimesed on tööle orienteeritud, loovad uusi töökohti ning annavad märkimisväärse panuse majanduskasvu.

Kaasaegsetes organisatsioonides eeldatakse töötajalt ettevõtluspädevust, et tegeleda muudatustega ja pakkuda välja uuendusi, mistõttu peavad organisatsioonid leidma viise selle pädevuse edendamiseks (Kikas, 2022, lk 13). Ettevõtlusharidus arendab õppijates võimet transformeerida loovad ideed ettevõtlikuks tegevuseks, toetades isiklikku arengut, kodanikuaktiivsust, sotsiaalset kaasatust ja tööalast konkurentsivõimet kogu elukestva õppe jooksul erinevates haridusvormides (Eurydice, 2016, lk 2).

Ettevõtluspädevuste ja nende alapädevuste arendamine peaks olema integreeritud eri kursustesse ja selgelt väljendatud, et üliõpilased saaksid neid oskusi tegevuspõhise õppemeetodi abil järjepidevalt arendada (Antonelli *et al.*, 2023, lk 10). Ettevõtlusõppes tuleks rõhku panna õppijate ettevõtluspädevuse, eriti algatus- ja koostöövõime ning planeerimis- ja probleemilahendamise oskuste arendamisele, sest need oskused on olulised nii iseseisva ettevõtte asutamisel kui ka palgatöö tegemisel erinevates sektorites (Arro *et al.*, 2019, lk 55). Eesti Edu ja Tegu programmi ettevõtluspädevuse mudel, millest vaid veerand keskendub äriideede elluviimise alapädevustele nagu finantskirjaoskus ja ärivõimaluste avastamine, hõlmab enamjaolt igapäevaeluks vajalikke oskusi nagu algatusvõime, suhtlemine ja loovus, rõhutades ettevõtluspädevuste varajast arendamist tänapäeva väljakutsetega toimetulekuks (Venesaar *et al.*, 2022, lk 10).

Käesoleva töö eesmärk on teha ettepanekuid õpetajatele, õppejõududele ja haridustöötajatele ettevõtlusõppes osalejate sotsiaalse pädevuse arendamiseks. Antakse empiirilisel uurimisel ja teadusallikatel põhinevaid soovitusi, mis on suunatud õppeprogrammide arendajatele ja õppejõududele, aidates neil kujundada tõhusamaid õppekavasid, mis toetavad ettevõtluspädevuse arendamist. Ettevõtlusõppejõud juhendavad ja inspireerivad õpilasi nende ettevõtlusalase teekonna igas etapis, valmistades neid ette reaalseks ärimaailmaks ja aidates neil saavutada edu oma ettevõtlusprojektides (Pazos *et al.*, 2022).

Töö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse uurimisküsimused:

- Kas ja kuidas ettevõtluskursuse läbimine mõjutab üliõpilase koostöö, suhtlemise ja algatamise pädevust?
- Kas ja kuidas ettevõtluskursuse läbimine mõjutab üliõpilase loovuse probleemi lahenduse ja planeerimise ning eetilise ja jätkusuutlikkuse pädevust?

Töö koosneb kahest osas, kus teoreetiline osa koostatakse tuginedes hariduse ja ärijuhtimise valdkonna teaduskirjanduse teoreetilisele käsitlusele, keskendudes ettevõtluspädevuse arendamisega seotud teadusuuringutele, mis on ka aluseks empiirilise uuringu analüüsile. Tutvutakse ettevõtluspädevuse ja selle alapädevuste teoreetiliste lähtekohtadega, kaardistades olemasolevad pädevusmudelid ja nende rakendamise viisid.

Teises osas viiakse läbi 2021. aastal Tallinna Tehnikaülikooli ettevõtlusõppes osalenud üliõpilaste enesehindamise küsimustiku raames saadud andmete põhjal kvantitatiivne uuring. Tegemist on sekundaarsete andmetega, kus töö autor ise ei osalenud andmete kogumises. Uuringus analüüsitakse küsimustikuga saadud andmeid, mis mõõdavad üliõpilaste sotsiaalset pädevust, loovust ning probleemilahendus- ja planeerimisoskusi enne ja pärast ettevõtlusõppe kursust. Uuritakse üliõpilaste enesehinnangute muutusi, mis baseeruvad ettevõtluspädevuse mudeli alapädevuste kriteeriumidel.

Töö järeldused on suunatud õpetajatele, õppejõududele ja haridustöötajatele, et parandada läbi õppeprogrammide ettevõtlusõppes osalejate pädevuste arengut, lähtudes uuringu tulemustest ja teoreetilisest raamistikust. Piiranguks võib käesoleva töö puhul tuua asjaolu, et analüüs põhineb õpilaste enda hinnangutel, mis võib kaasa tuua kallutatuse, kuna õpilased võivad oma sooritust üle- või alahinnata. Sellega seoses soovitab autor

tulevastes samalaadsetes uurimustes kasutada lisaks kvalitatiivseid meetodeid, nagu intervjuud või fookusgrupid. Need võimaldavad süvitsi uurida ja mõista, millised tegurid mõjutavad teatud pädevuste arengut, avades uusi vaatenurki ja pakkudes detailsemat teavet osalejate kogemuste ja vaadete kohta. Uurimuse raames soovib autor teha kogutud andmed avalikuks, mis võimaldab uurimistulemuste verifitseerimist ja taaskasutamist, edendades nii teaduslikku koostööd ning suurendada uuringu mõju.

1. ETTEVÕTLUSPÄDEVUS JA PÄDEVUSMUDELITE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Tuntumad pädevusmodelid Euroopas

Ettevõtlusele ja ettevõtlusõppele pööratakse tänapäeval palju tähelepanu. Euroopas on mitmeid olulisi ettevõtluspädevuse mudeleid, mis aitavad mõista ettevõtlusalaseid oskusi ja teadmisi ning toetavad ettevõtlusõpet. Päevakohane on uurida erinevaid aspekte ettevõtluspädevusest ning selle seoseid ettevõtete tulemuslikkuse, innovatsiooni ja ettevõtjate heaolu vahel. Üldiselt on ettevõtluspädevuse modelid sageli loodud selleks, et testida, mõõta ja kirjeldada inimeste võimekust ettevõtluses edukalt toime tulla.

Ettevõtlusharidus on kujunenud eraldiseisvaks uurimisteemaks, mis rõhutab vajadust siduda õpetamine „pärismaailma“ keskkondadega (Hägg & Gabrielsson, 2020, lk 829), seega kui sihiks on edendada õppurite ettevõtlikkust erinevatest vaatenurkadest ettevõtlusprogrammide abil, on oluline mõista, et tuleb pöörata tähelepanu ka nende motivatsiooni ja sotsiaalsete oskuste toetamisele, leides selleks sobivaimad meetodid (Arro, *et al.*, 2018, lk 58). Praktilise õppe ja ettevõtluskogemuse kaudu omandatud oskused ja teadmised toovad kaasa suurema enesekindluse ja ettevõtliku mõtteviisi üliõpilaste seas (Hartsenko & Venesaar, 2017).

Ettevõtlust võib käsitleda kui pidevat protsessi, mis hõlmab tegutsemist, testimist, õppimist, eksperimenteerimist ja rakendamist (Neck & Greene, 2011, lk 66). Ettevõtlust saab vaadelda ka kui isiku käitumise mudelit, kui ettevõtte loomist ja juhtimist, aga ka selle omanikuks olemist (Eisenschmidt *et al.*, 2018, lk 3).

Pädevus on mõiste, millel on palju määratlusi ja rakendusi ning ettevõtluspädevuse modelid põhinevad neil erinevatel lähenemisviisidel ja arusaamadatel pädevuse mõistest (Mitchelmore & Rowley, 2010, lk 92). Ettevõtlusopädevused edendavad individuaalset

arengut, suurendavad tööturul edukuse võimalusi nii palgatöötaja kui ettevõtja rollis ning soodustavad aktiivset ja jätkusuutlikku osalemist ühiskonnaelus (Venesaar *et al.*, 2018, lk 125). Kõrgemale arenenud pädevustega isikutel on suurem tõenäosus saavutada ettevõtluses eelis võrreldes nendega, kellel vastavad oskuste, teadmiste, väärtushinnangute ja hoiakute kogum puudub (Sánchez, 2011, lk 250).

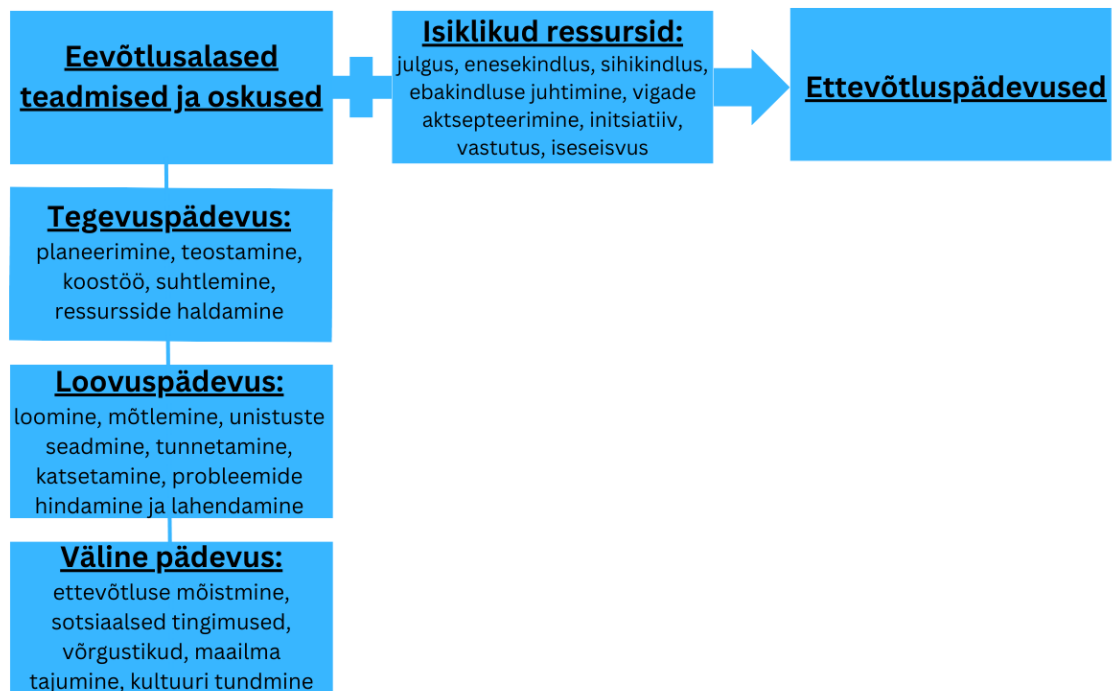
Üha enam teadvustatakse, et ettevõtlusoskusi, –teadmisi ja –hoiakuid saab õppida ning see omakorda toob kaasa ettevõtliku mõtteviisi laialdase arengu (Bacigalupo *et al.*, 2016, lk 5). Hispaania ülikoolis läbiviidud ettevõtlusõppe programmide mõju uuringust (Sánchez, 2011, lk 249) selgus, et teatud isiksuseomadusi, nagu riskivalmidust, enesetõhusust ja proaktiivsust, mis mõjutab motivatsiooni ja tegutsemist, saab õpetada.

Ettevõtluspädevuse uurimine on viimastel aastakümnetel kasvanud. Teadlased on üle Euroopa välja töötanud mitmeid erinevaid ettevõtluspädevuse mudeleid ja raamistikke nii Suurbritannias (Hayton & Kelley, 2006), Taanis (Rasmussen *et al.*, 2015), põhjamaades (Rasmussen & Fritzner, 2016), kui ka Euroopa Liidus EntreComp (Bacigalupo *et al.*, 2016) ja GreenComp (Bianchi *et al.*, 2022) ning Eestis (Edu ja Tegu, 2021).

Hayton ja Kelley olid ühed esimesed, kes pakkusid pädevusi kirjeldades välja ettevõtluspädevuse mudeli Suurbritannias, mis kirjeldab organisatsioonide personali pädevusi ja nende mõju organisatsiooni tulemustele (Hayton & Kelley, 2006, lk 409). Mudel põhineb neljal erineval pädevustasemel: funktsionaalne pädevus (teadmised ja oskused kindlas valdkonnas, nt finantsjuhtimine või turundus), äriprotsessi pädevus (arusaamine organisatsiooni äriprotsessidest ja nende efektiivsest juhtimisest), innovatsiooniline pädevus (võimekus loovalt mõelda ja teha uuendusi organisatsiooni arendamisel) ja strateegiline pädevus, mis hõlmab organisatsiooni strateegia mõistmist ja pikaajaliste eesmärkide toetamist otsuste tegemisel (Hayton & Kelley, 2006, lk 413).

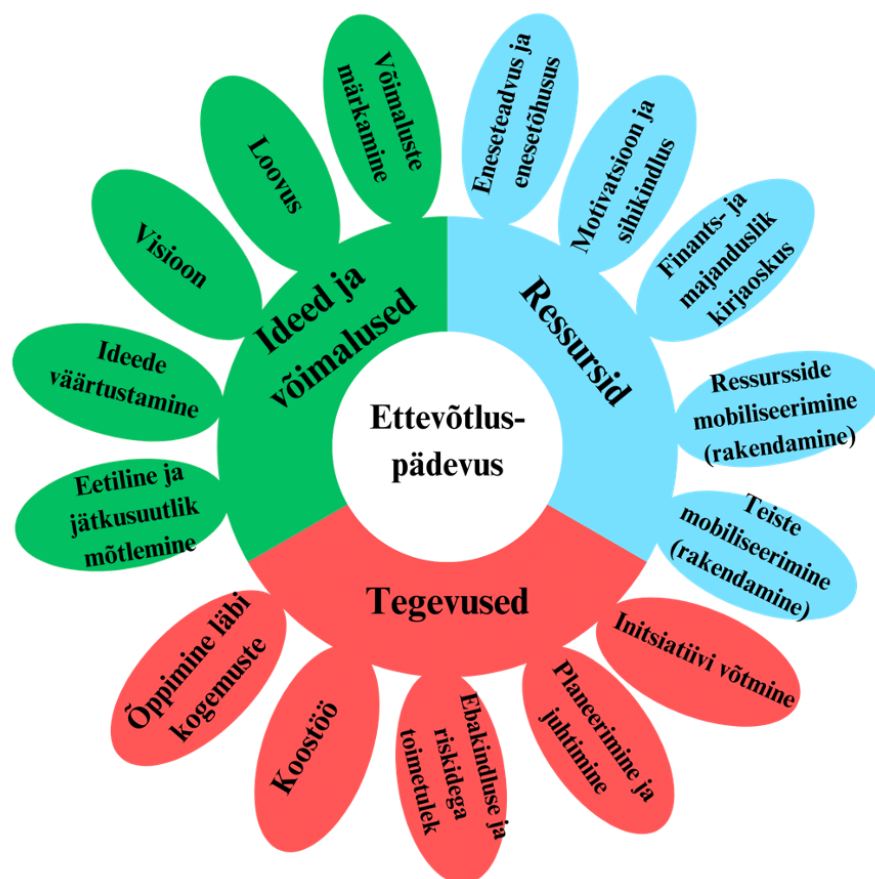
Põhjamaade pädevusmudeli (Rasmussen & Fritzner, 2016, lk 10) kohaselt omandatakse ettevõtluspädevused läbi sisemiste teadmiste ja oskuste, tegutsemise, loovuse ja ümbritseva maailma, milleks on vaja mitmeid isiklikke ressursse (joonis 1 järgmisel lehel). Kokku on määratletud neli pädevust: kolm põhinevad teadmistel ja oskustel ning neljas isiklikel ressurssidel. Isiklikud ressursid, nagu julgus, vastutustunne ja vigade

aktsepteerimine, toetavad teiste pädevuste rakendamist. Kuid isiklikud ressursid üksi ei taga kvalifitseeritud tegevust või ettevõtluspädevust.

Joonis 1. Põhjamaade ettevõtluspädevuse raamistik. Allikas: autori modifitseeritud (Rasmussen & Fritzner, 2016, lk 6) näitel.

Euroopas välja töötatud Ettevõtluspädevuse raamistik EntreComp (joonis 2 järgmisel lehel) pakub kirjeldust teadmistest, oskustest ja hoiakutest, mida inimesed vajavad, et olla ettevõtlikud ning luua teistele rahalist, kultuurilist või sotsiaalset väärtust (Bacigalupo *et al.*, 2016, lk 20). EntreComp ettevõtluspädevuse mudeli (Bacigalupo *et al.*, 2016, lk 5) eesmärk on luua ühine arusaam ettevõtluspädevusest, määratledes kolm kompetentsi valdkonda: ideed ja võimalused; ressursid; tegutsemine, kus iga valdkond sisaldab omakorda viite pädevust, mis on ettevõtluspädevuse alustaladeks ja mis kõik koos hõlmavad võimet muuta ideed tegudeks.

Joonis 2. EntreComp ettevõtluspädevuse mudeli valdkonnad ja alapädevused. Allikas: autori koostatud (Bacigalupo *et al.*, 2016, lk 6) näitel.

Muutuva ja keerulise maailmaga tegelemiseks on oluline kestlikkuse kaasamine haridusse, et arendada teadmisi, oskusi ja hoiakuid tegutsemiseks ja selle kaitsmiseks (López-Núñez *et al.*, 2022, lk 4). Kui EntreComp keskendub pigem üldisele ettevõtluspädevusele, siis säästva arengu pädevuse raamistik GreenCorp, mis töötati välja Euroopa komisjoni poolt, keskendub kestlikkusele ehk jätkusuutlikule ettevõtluspädevusele võime omaks võtta kestlikkusväärtused ja mõista keerukaid süsteeme, võimaldades õppijatel elada planeediga kooskõlas (Bianchi *et al.*, 2022, lk 12).

GreenComp koosneb neljast valdkonnast, mis hõlmavad 12 pädevust, sh kestlikkuse väärtustamine, süsteemne ja kriitiline mõtlemine ning kestliku tuleviku kujutlemine ja tegutsemine kestlikkuse nimel (Bianchi *et al.*, 2022, lk 2). Uuringud näitavad, et EntreCompi ja GreenCompi raamistike integreerimine võib aidata õppijatel omandada

Ettevõtluspädevuse mudelid rõhutavad isikliku arengu, loova mõtlemise, suhtlusoskuste, probleemide lahendamise, otsustusvõime, innovatsiooni ja ettevõtlusmõtteviisi tähtsust. Ettevõtluspädevuse mudelid aitavad mitte ainult ärimaailmas, vaid ka igapäevaelus, kus need oskused on olulised isikliku ja professionaalse edu saavutamiseks. Mudelid pakuvad raamistikku haridusasutustele ja ettevõtluskoolitustele, et arendada üksikisikute ettevõtluspädevust ja toetada jätkusuutlikku majandusarengut Euroopas.

1.2. Eesti Edu ja Tegu programmi ettevõtluspädevuse mudel

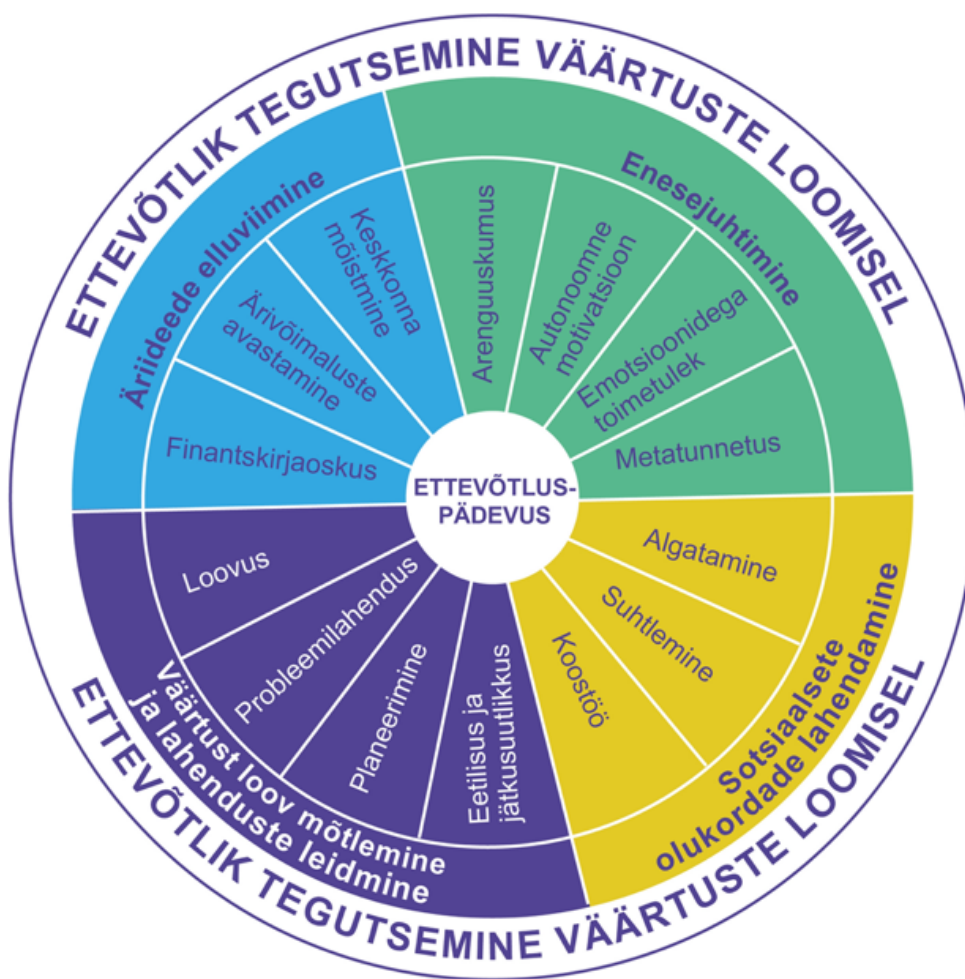
Ettevõtluspädevuse arendamine on oluline samm Eesti tuleviku kindlustamisel. Ettevõtlikumad inimesed on enamasti orienteeritud tööle, loovad uusi töökohti ning annavad märkimisväärse panuse majanduskasvu. Tegelikult ei pea kõik ettevõtjaks saama – tööandjad hindavad kõrgelt ka ettevõtlikke töötajaid, kes suudavad algatada, planeerida ning omavad tugevat autonoomset motivatsiooni, samuti hindavad nad loovust, kohanemisvõimet, riskivalmidust, suhtlemisoskust ja meeskonnatöö oskusi.

Alates 2007. aastast on Eesti haridussüsteemis ettevõtlusõpet rõhutatud eraldi aiena, mis keskendub õpilaste ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste arendamisele ning uute ettevõtete loomisele (Venesaar *et al.*, 2018, lk 120). Seoses sellega aga muutus oluliseks siduda ettevõtluspädevus ja/või selle alapädevused õppekavadesse.

Eesti ettevõtlusõppe programmi Edu ja Tegu („Ettevõtluse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“) raames välja töötatud ettevõtluspädevuse raamistik nimega *Comprehensive Entrepreneurship Competence Model (CECM)*, on mõeldud õppijate arengu toetamiseks kõigil haridustasemetel, keskendub oskuste ja omaduste arendamisele, mis on olulised ettevõtlusmaailmas edu saavutamiseks. Mudel hõlmab erinevaid komponente, mis aitavad kaasa õppijate ettevõtluspädevuse arengule. See on oluline vahend õppijate ettevõtlike oskuste ja omaduste arendamiseks. (Venesaar *et al.*, 2022)

Ettevõtlusalane pädevus koosneb olulistest kvalifikatsioonidest ja hoiakutest, mis võimaldavad inimestel teostada uusi ideid, aidates nii kaasa nende isiklikule arengule kui ka tagades edukuse professionaalses ja igapäevases elus (Venesaar *et al.*, 2018, lk 124).

Ettevõtluspädevuse mudel jaguneb neljaks peamiseks valdkonnaks, nagu on näidatud joonisel 4, kusjuures need valdkonnad on grupeeritud kahte kategooriasse: üks keskendub ettevõtlusõppele kui spetsiifilisele erialale, mis hõlmab äriideede rakendamist, ja teine käsitleb ettevõtlusõpet meetodina ettevõtlikkuse edendamiseks, rõhutades enesejuhtimist, innovaatilist mõtlemist, probleemilahendusoskusi ja sotsiaalsete situatsioonide haldamist.

Joonis 4. Ettevõtluspädevuse mudeli struktuur. Allikas: (Arro *et al.*, 2019, lk 30)

Ettevõtluspädevuse mudelit on loodud lähtudes ettevõtluse definitsioonist, mille kohaselt see on ideede rakendamise protsess, ning see hõlmab erinevaid oskusi, mis on vajalikud innovatiivsete ja väärtust loovate lahenduste leidmiseks ideede arendamisel ja elluviimisel ettevõtlusprotsessi jooksul (Venesaar *et al.*, 2018, lk 121). Arvestades ettevõtluse dünaamilist olemust, on oluline, et haridusprogrammid ja tööstusharud

tunnustaksid ja toetaksid pidevat oskuste arendamist, mis võimaldab individuaalset ja kollektiivset kasvu, edendades seeläbi kogu majanduse elujõulisust.

Kui alapädevused nagu ärivõimaluste avastamine ja rakendamine on uue ettevõtte loomisel olulised, siis ettevõtlikkuse arendamiseks on oluline arendada neid konkreetseid alapädevusi (enesejuhtimine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste otsimine ning sotsiaalsete olukordade lahendamine), mis võimaldavad indiviidil edukalt äriideid ellu viia. See tähendab, et ettevõtluspädevuse arendamine ei piirdu ainult teoreetiliste teadmiste omandamisega, vaid hõlmab ka praktilisi oskusi ja kogemusi, mis võimaldavad indiviidil aktiivselt osaleda ettevõtlusprotsessis. (Arro *et al.*, 2019, lk 31)

Ettevõtlusõppe tulemuse, ettevõtluspädevuse ja selle arengu hindamiseks ettevõtlusõppes, on koostatud mudeli alusel (enese)hindamisvahend mis pakub võimalust arendada ettevõtlusõpet ja ettevõtlikkust toetavaid alapädevusi kõigil elualadel. Mudel tugineb varasematele uuringutele ja võimaldab hinnata õppija pädevuste arengut ning ettevõtlusõppe tulemuslikkust, toetades seeläbi pädevuspõhist õpet. Enesehindamisvahendit saab kasutada õppevarana õppeprotsessis alapädevuste tundmaõppimisel ja nende rakendamisel, kus tulemuslikkuse hindamine toetab pädevuspõhise õppe rakendamist. (Venesaar *et al.*, 2018, lk 143)

Õppija enesehindamine võimaldab õppijatega koos aruteledes välja tuua alapädevused, mis vajavad õpetaja või õppejõu suuremat tähelepanu (Edu ja Tegu, 2021, lk 105). Enesehindamisküsimustik keskendub erinevate alapädevuste hindamisele, et hinnata, kuidas indiviidid oma oskusi ja teadmisi rakendavad ning arendavad. Küsimustik koosneb erinevatest osadest, mis kajastavad eri pädevusi, nagu enesejuhtimine, loovus, probleemilahendus ja emotsionaalne reguleerimine. Küsimustikud koostati isiklike hinnanguid nõudvate väidete põhjal, millele vastamiseks kasutati viiepunktilist Likerti skaalat, kus 5 tähendas täielikku nõustumist ja 1 vastandumist väitele (Venesaar *et al.*, 2018, lk 131).

Ettevõtluspädevuse mudeli tõhusust saab mõõta selle põhjal, kuidas mudelis kirjeldatud alapädevused aitavad ettevõtluses ideede elluviimisel väärtusi luua, nii kitsas kui ka laiemas mõistes (Edu ja Tegu, 2021, lk 2). Tabelis 1 järgmisel lehel, on näha lisaks küsimustiku koostamisel lähtunud autoritele ka alapädevuste lühikirjeldusi.

Tabel 1. Alapädevuste lühikirjeldused koos enesehindamisküsimustiku koostamisel kasutatud autorite loenditega (autori koostatud (Edu ja Tegu, 2021) põhjal)

Alapädevused	Alapädevuste lühikirjeldus	Autorite loend, kes on viidatud küsimustiku koostamisel
Enesejuhtimine:		
Metatunnetus	Arendab võimet mõista ja analüüsida oma mõtlemisprotsesse	Pintrich, P. R. (1991); Haynie, M., & Shepherd, D.A. (2009)
Arenguuskumused	Hõlmab uskumusi, mis toetavad pidevat arengut ja meisterlikkuse saavutamist	Yeager, D. S., & Dweck, C. S. (2012); Karwowski, M. (2014)
Autonoomne motivatsioon	Julgustab tegutsema iseseisvalt, põhinedes sisemistel motiividel ja huvidel	Weinstein, N., Przybylski, A. K., & Ryan, R. M. (2012)
Emotsioonidega toimetulek	Lõpetab tundma ja juhtima oma emotsioone efektiivselt	Garnefski, N., & Kraaij, V. (2006)
Väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine:		
Loovus	Arendab oskust genereerida uusi ja originaalseid ideid	Karwowski, M. (2014)
Probleemilahendusoskus	Kasvatab võimet leida tõhusaid lahendusi keerulistele probleemidele	Basadur, B. (1995); Basadur, M., & Goldsby, M. (2016)
Planeerimisoskus	Täiustab oskusi tegevusi süsteemselt	Collins, A., & Koechlin, E. (2012);
Eetilised ja jätkusuutlikkus	Rõhutab vastutustundlikku käitumist ja säästvat	Ploum, L. Blok, V., Lans, T., &
Sotsiaalsete olukordade lahendamine:		
Algatusvõime	Julgustab individuaalset aktiivsust ja proaktiivsust	Frese, M. (2009)
Suhtlusoskused	Parandab võimet suhelda tõhusalt ja asjakohaselt	Zhou, M., & Ee, J. (2012)
Koostööoskused	Arendab meeskonnatööd ja koostöövalmidust	Lower, L. M., Newman, T. J., & Anderson-Butcher, D. (2015)
Äriideede elluviimine:		
Keskkonna mõistmine	Suurendab teadlikkust ärikeskkonnast ja selle mõjuritest	Man, T. W., Lau, T., & Snape, E. (2008)
Ärivoimaluste avastamise ja kasutamise oskus	Edendab oskusi tuvastada ja rakendada ärivoimalusi	Tang, J., Kacmar, K. M. M., & Busenitz, L. (2012)
Finantskirjaoskus	Arendab oskusi finantside juhtimiseks ja arusaamist finantspõhimõtetest	Kyndt, E., & Baert, H. (2015); OECD (2016). Global competency for an inclusive world

Mudeli rakendamisel tuleb märkida, et pädevuste valik põhineb varasematel uurimustel ja ei pruugi hõlmata kõiki ettevõtluse mõjutegureid, lisaks vajab mudel edasist empiirilist uurimist, et mõista, kuidas need pädevused aitavad kaasa ettevõtjaks saamisele ja edule nii ettevõtluses kui ka igapäevaelus (Arro, *et al.*, 2018, lk 36). Eesti ettevõtluspädevuse mudel on oluline tööriist, mis edendab ettevõtluspädevuste arendamist ja hindamist

hariduses ja ettevõtluses, rõhutades teadmiste, oskuste, sotsiaalsete ja isiklike pädevuste ning ettevõtlusliku suhtumise olulisust edu saavutamiseks ettevõtluses.

1.3. Seosed sotsiaalse pädevuse ning väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise pädevuse vahel.

Sotsiaalne pädevus ja väärtust loov mõtlemine ning lahenduste leidmise pädevus on omavahel seotud ning mõjutavad üksteist mitmel viisil. Nende pädevuste alapädevusi arendades on suur tõenäosus, et need toetavad indiviidi edukust nii isiklikus kui ka tööalases elus. Nende oskuste arendamine aitab õpilastel saada edukateks ja iseseisvateks täiskasvanuteks. Inimesed, kellel on kõrgem sotsiaalne pädevus ja empaatia, võivad olla paremad meeskonnatöös ja koostöös, mis omakorda võib soodustada väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise pädevuse arengut.

Ettevõtluspädevus on ettevõtja või organisatsiooni võimekus rakendada innovaatilisi ideid, juhtida riske ja kasutada majanduslikku loovust, mis mõjutab nende võimet saavutada edu (Bushuyev *et al.*, 2017, lk 11). Ettevõtlusharidus soodustab isiklike omaduste, nagu loovus, algatusvõime, riskivalmidus ja vastutustunne arengut, mis on ettevõtlusega seotud (Entrepreneurship Education... 2023, lk. 12). Rose-Krasnor'i ja Denham'i (2009) poolt välja töötatud raamistiku kohaselt areneb sotsiaalne ja emotsionaalne pädevus läbi inimeste omavahelise suhtlemise, kusjuures olulist rolli mängivad erinevad olukorrad ja selles kontekstis esitatavad ootused, mille käigus kujunevad välja sotsiaalsed ja emotsionaalsed võimed, motivatsioon ning käitumismustrid eesmärkide saavutamiseks. Samuti peegeldab käitumine sotsiaalset pädevust, hõlmates sobivat ja eetilist käitumist erinevates sotsiaalsetes olukordades ning oskust lahendada konflikte ja tegutseda koostöövalmilt teistega (Rose-Krasnor, 1997, lk 16). Siinkohal mängivad olulist rolli õpetajad/õppejõud, kes nii juhendajate kui ka mentoritena, toetavad õpilasi meeskonnatöös, arendades nende enesekindlust ja aidates neil konstruktiivselt lahendada tekkinud konflikte (Pazos *et al.*, 2022, lk 17).

Väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise pädevus on seotud mõtlemisoskustega (Venesaar *et al.*, 2018, lk 128). Organisatsioonide loovus ja innovatsioon aitavad kaasa jätkusuutliku tuleviku kujundamisele, pakkudes uusi lähenemisviise, mis toetavad

jätksuutlikkuse eesmärkide saavutamist ja suurendavad nende vastupanuvõimet arengu väljakutsetele (Souto, 2022, lk 820). Jätksuutlikkusega seotud varasemad õpingud võivad suurendada huvi kriitilise ja väärtuspõhise mõtlemise vastu, mis näitab, et jätksuutlikkuse kursustel osalemine võib tõsta üliõpilaste huvi vastavate pädevuste vastu (Hyytinen *et al.*, 2023, lk 127). Seetõttu oleks jätksuutlikkuse hariduse varajane integreerimine õppekavasse kasulik, et kasvatada huvi jätksuutlikkuse ja muude oluliste pädevuste omandamise vastu.

Praktiline ja projektipõhine õpe, mis lõimib mitmeid erialasid ja sisaldab loodusega seotud tegevusi, soodustab loovust ning arendab õpilaste kriitilise mõtlemise, probleemilahenduse, kognitiivseid ja füüsilisi oskusi (Samaniego, *et al.*, 2024, lk 28). Kui probleemide lahendamise oskused on väärtuslik tööriist mitte ainult keeruliste olukordade lahendamiseks, vaid ka meeskonnatöö ja tulevikuplaneerimise oskuste arendamiseks (Hermann & Bossle, 2020, lk 4), siis disainmõtlemine aitab arendada nende oskuste sügavamalt mõistmist ja rakendamist (Guaman-Quintanilla *et al.*, 2023, lk 235).

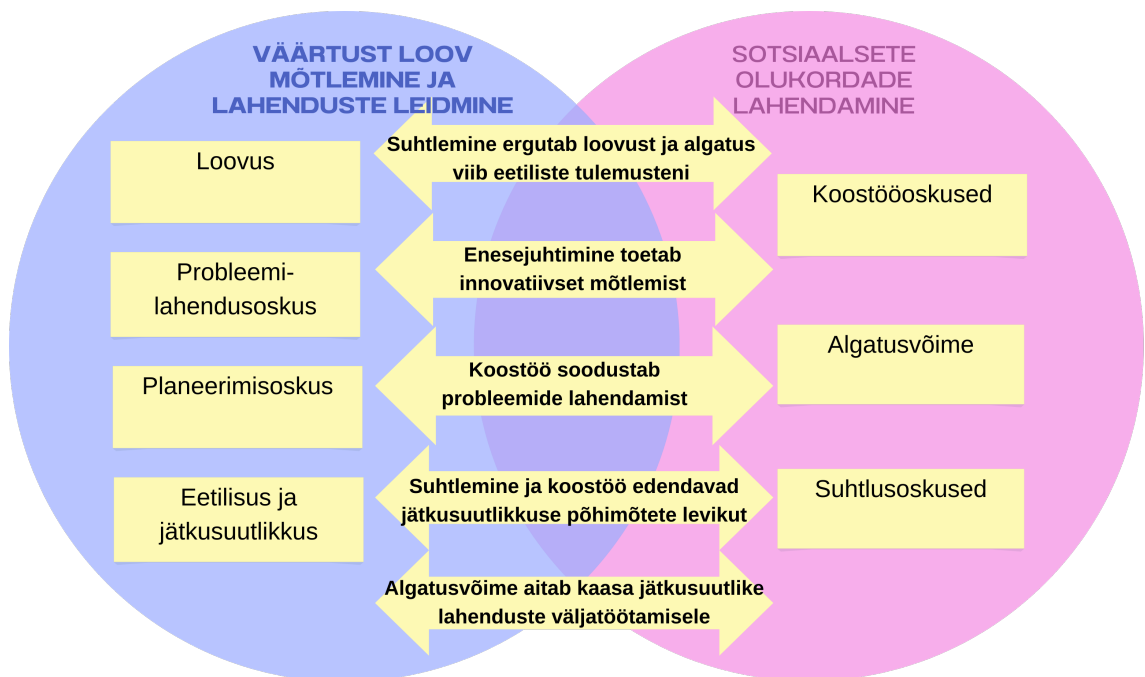
Sotsiaalsed oskused (Rose-Krosnor 1997, lk 16; Venesaar *et al.*, 2022, lk 2;) nagu algatusvõime, suhtlemis- ja koostööoskus, on hädavajalikud nii ärikeskkonnas kui ka igapäevaelus, hõlmates efektiivset suhtlemist, kuulamist, empaatiat, probleemide lahendamist ja suhete arendamist. Hea suhtlemisoskus paneb aluse teistele olulistele omadustele nagu emotsionaalne intelligentsus ja professionaalsus, mis tõstab omakorda kliendirahulolu (Čuić Tanković *et al.*, 2023, lk 12).

Ettevõtlushariduses on koostööoskused üliolulised, mistõttu peaksid õpetajad kasutusele võtma õpetamismeetodid, mis toetuvad koostööl põhinevale õppele, aidates neil nii arendada ja täiendada oma ettevõtlusalasid oskusi ja pädevusi ("Entrepreneurship Education... 2023, lk. 6). Koostöö pädevuse arendamiseks on oluline luua (ettevõtlus)koolitusprogramme, mis keskenduvad meeskonnatöö pädevuste, nagu suhtlus, otsuste tegemine ja konfliktide lahendamine, arendamisele (Pazos *et al.*, 2022, lk 475).

COVID-19 pandeemia kontekstis tuvastati, et üliõpilaste algatusvõime suurenes tänu keskkonnas olevale ebakindlusele, aidates nii kaasa tööalase konkurentsivõime tõstmisele. Initsiatiivikus soodustas individuaalsete oskuste ja teadmiste arengut, mis

võimaldavad inimesel edukalt lahendada väljakutseid ja saavutada eesmärged (Wu *et al.*, 2022, lk 13). Üliõpilaste suurenenud algatusvõime võib olla seotud vajadusega leida uusi võimalusi õppimiseks, töötamiseks ja suhtlemiseks, kui traditsioonilised meetodid on piiratud. Näiteks võivad nad otsida võimalusi kaugõppeks, osaleda veebipõhistes projektides või luua uusi virtuaalseid ühendusi. Selline loov ja paindlik lähenemine võib autori arvates tõepoolest aidata kaasa nende tööalase konkurentsivõime suurendamisele tulevikus, kuna tööturul hinnatakse üha enam selliseid oskusi nagu probleemide lahendamine, paindlikkus ja innovatsioon.

Haridus- ja Teadusministeeriumi (Arro, *et al.*, 2018) raamdokumendi kohaselt keskendub väärtust loov mõtlemine mõtlemisoskustele, mis on olulised ettevõtluses ja hariduses, samas kui sotsiaalne pädevus hõlmab efektiivset suhtlemist ja koostööd, mis on kriitilised ärisidemete ja -võrgustike laiendamisel. Joonis 5 sisaldab tuginedes teooriale autori koostatud lühikesi kirjeldusi, mis illustreerivad pädevuste vahelisi seoseid. Iga seos aitab visualiseerida, kuidas teatud sotsiaalsed pädevused toetavad ja mõjutavad väärtust loovat mõtlemist ja strateegilist tegutsemist, mis on oluline ettevõtluse ja igapäevaelu kontekstis.

Joonis 5. Seosed väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise ning sotsiaalsete olukordade lahendamise vahel.

Ettevõtluspädevuse arendamisel ei piirdu õppeprotsess ainult teadmiste omandamisega, vaid laieneb ka nende teadmiste praktilisele rakendamisele ja kinnistamisele reaalses situatsioonides pärast õpet. Hiljutised uuringud, nagu Cousins jt. (2021, lk 2) on näidanud, et teadmiste kinnistamine on pikaajaline protsess, mis nõuab sügavamat mõistmist ja praktilist rakendamist, mille juures mängib olulist rolli uni, toetades teadmiste pikaajalist säilimist. Sarnaselt on leitud, et intervallõppe rakendamine, mida on uuritud Weinstein jt. (2018 lk 2) töös, soodustab teadmiste pikaajalist meeldejätmist, jagades õppesessioone pikema aja jooksul. Selline lähenemine võimaldab mitte ainult paremini teadmisi kinnistada, vaid toetab ka sotsiaalse pädevuse arengut, andes õppijatele võimaluse rakendada ja katsetada õpitut mitmekesistes sotsiaalsetes kontekstides. See loob aluse väärtust loova mõtlemise ja lahenduste leidmise pädevuste integreerimiseks, võimaldades õppijatel arendada oskusi, mis on hädavajalikud nii ettevõtluses kui ka laiemas sotsiaalses suhtluses.

Ettevõtja peab suutma suhelda erinevate huvigruppidega, nagu klientidega, partneritega ja töötajatega, ning looma tõhusaid suhteid, et saavutada edu oma ettevõtmistes. Samuti on oluline oskus lahendada konflikte ja töötada koos teistega, et saavutada ühiseid eesmärke. Väärtust loov mõtlemine hõlmab loovat probleemilahendust, innovaatilist mõtlemist ja võimet näha võimalusi seal, kus teised näevad ainult väljakutseid. See võime on ettevõtja jaoks oluline, kuna ettevõtluskeskkond on pidevas muutumises ning edukad ettevõtjad peavad olema võimelised leidma uusi ja loomingulisi viise, kuidas turul konkureerida ja klientide vajadusi rahuldada.

2. UURIMUS VÄÄRTUST LOOVA MÕTLEMISE, SOTSIAALSE NING LAHENDUSTE LEIDMISE PÄDEVUSE ARENDAMISEKS ETTEVÕTLUSÕPPES

2.1. Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Autor kasutab töös 2021 aastal Tallinna Tehnikaülikooli sügissemestril ettevõtlusõppes osalenud eesti- ja välistudengite hulgas läbiviidud ettevõtluspädevuse uuringu andmeid statistiliseks andmeanalüüsiks. Tegemist on sekundaarsete andmetega, mis on kogutud mõnel muul eesmärgil kui käesolev uurimistöö, kuid võivad olla uurimiseks sobivad (Ellram & Tate, 2016). Uurimuse raames soovib autor teha kogutud andmed avalikuks, et uurimisprotsess ja tulemused oleksid kergemini jälgitavad ja kontrollitavad (Haven *et al.*, 2022, lk 2), mis võimaldaks uurimistulemuste verifitseerimist ja taaskasutamist, edendades nii teaduslikku koostööd ning suurendada uuringu mõju.

Käesolev uuring kaardistab üliõpilaste enesehinnanguid ettevõtluspädevuse alapädevuste osas enne ja pärast ettevõtlusõpet. Kursus kestis ühe semestri ehk 16 nädalat. Analüüsitakse üliõpilaste ettevõtluspädevuse alapädevuste nagu sotsiaalsete olukordade lahendamine ja väärtust loov mõtlemine ning lahenduste leidmise hinnanguid.

Töö eesmärk on teha õppejõududele ja programmijuhtidele soovitusi, kuidas arendada ettevõtlusõppes osalejate sotsiaalset pädevust, otsides vastuseid sellele, kuidas ettevõtluskursuse läbimine mõjutab üliõpilaste koostöö-, suhtlus- ja algatusvõimet ning milline on selle mõju üliõpilaste loovusele, probleemilahendusoskustele, planeerimisvõimele ning eetilisele ja jätkusuutlikkusele. Töö pakub ettevõtlusõppe edasiarendamiseks praktilisi soovitusi, lähtudes Eesti ettevõtluspädevuse mudelist.

Kvantitatiivse uuringu meetodiliseks aluseks on Edu ja Tegu programmi raames välja töötatud ettevõtluspädevuse mudel ja alapädevused, mille hindamiseks on teaduslikult

tõendatud mõõtevahendid. Tegemist on paneeluuringu, mis jälgib sama vastajate rühma ajas, võimaldades analüüsida muutusi inimeste vastustes ilma erinevate valimite võrdluse vajaduseta (Lagerspetz, 2017, lk 79). Kvantitatiivsed uurimismeetodid annavad teadlastele võimaluse koguda mahukaid andmekogumeid ning läbi statistilise analüüsi teha laiemaid järeldusi, mis hõlmavad suuri rahvastikugruppe (Ghafar, 2023). Kvantitatiivsete andmete analüüsiga püüab autor välja selgitada tunnuste väärtuste varieeruvuse ulatust ja seaduspärasusi (Õunapuu, 2014, lk 183). Kvalitatiivsed uurimismeetodid püüavad küll hõlmata inimese mõtete, tunnete ja vaadete keerukust, kasutades selleks mitmesuguseid sotsiaalteaduslikke tehnikaid, kuid inimkäitumise ja psühholoogiliste tunnuste kvantifitseerimise vajadus jääb endiselt püsima (Joshi, *et al.*, 2015, lk 397). Kokkuvõttes võimaldab kvantitatiivne analüüsimeetod statistiliselt analüüsida andmeid ja võrrelda erinevusi mitmesuguste uurimisgruppide, nagu sugu, vanus ja muud demograafilised tunnused, vahel.

Nii üldkogumisse kui ka valimisse kuuluvad Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilased, kes osalesid ettevõtluse kursusel 2021 õppeaasta sügissemestril (n=382). Veebipõhine küsimustik (lisa 1) koostati ja viidi läbi Tallinna Tehnikaülikooli *LimeSurvey* keskkonnas. Üheks suureks eeliseks veebipõhiste küsimustike ehk e-ankeetide puhul on see, et vastused salvestatakse automaatselt andmebaasi, mistõttu eraldi kodeerimiseks ja andmete sisestamiseks pole vajadust (Lagerspetz, 2017, lk 162). Lisaks sellele võimaldab selline automaatne andmetöötlus vähendada vigade riski, mis võib tekkida manuaalsel andmesisestusel, ning kiirendab oluliselt uuringu tulemuste analüüsimist. Üliõpilased täitsid küsimustikku kaks korda – enne ettevõtlusõppe õpingute algust ja peale õpingute lõppu.

Tähelepanu tuleb juhtida asjaolule, et väidete 7_1, 7_2 ja 7_3 puhul, mis kuuluvad suhtlemise alapädevuse alla, on puudu enne ettevõtlusõpet 128 üliõpilase vastused. Küsimustiku koostajate väitel saadeti esialgne küsimustik vastamiseks välja ilma nende väideteta, aga küsimustikku täiendati ning seetõttu on vastuste arv just nende väidete puhul erinev. Ehk kõigi ülejäänud väidete puhul on n=382 nii enne kui pärast ettevõtlusõpet aga kolme väite puhul on enne ettevõtlusõpet n= 254. See võib tekitada statistilise jõu probleemi, kuna väiksem andmekogum tähendab tavaliselt suuremat

juhuslikkuse määra ja väiksemat usaldusväärust aga arvestades, et vastanuid oli ikkagi arvestatav kogus, siis jättis autor need väited analüüsi sisse.

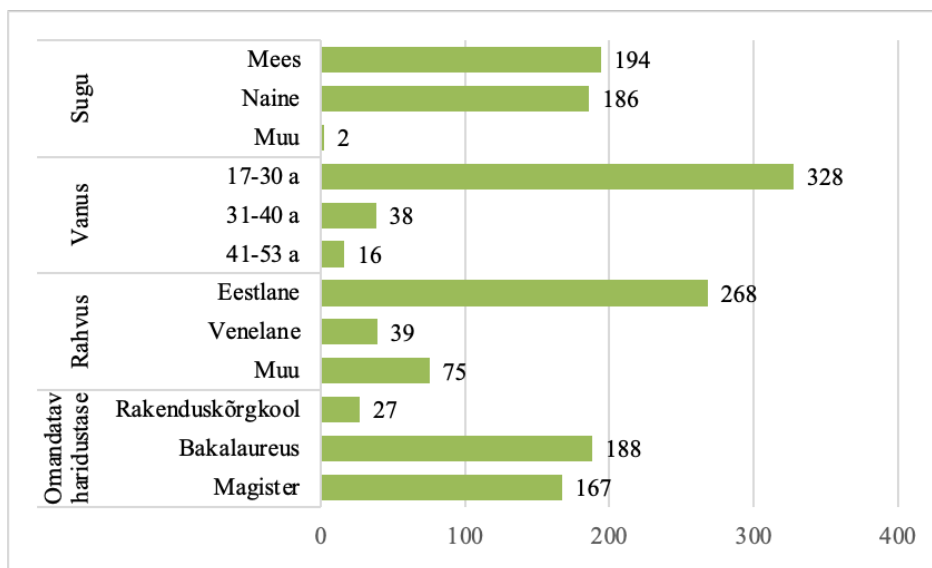
Ettevõtlushälvuse hindamisel kasutatav küsimustik oli struktureeritud ülesannete ja küsimuste komplektiks, mis jagunesid alapädevusteks ja mida hinnati viiepunktilisel Likerti skaalal (1 – ei nõustu üldse; 2 – pigem ei nõustu; 3 – nii ja naa; 4 – pigem nõustun; 5 – nõustun täiesti). Jebb (2021, lk 11) sõnul on Likert skaalade puhul oluline, et küsimused või väited oleksid selgelt ja arusaadavalt sõnastatud. Kuigi 5-pallise Likert skaala puhul on tegemist diskreetse ja järjestustunnusega, kus standardhälve nii hästi ei tööta, on see tabelites välja toodud, sest mingisuguse indikatsiooni hajuvuse kohta see annab. Selleks, et hajuvust paremini vaadelda, on autor koostanud virnlintdiagrammid, mille peal on olemas erinevate vastusevariantide protsentuaalne skaala. Enesehindamise küsimustikud tuginevad erinevatele teoreetilistele käsitlustele ja varasematele uurimustele ning neid katsetati Eesti kõrgkoolides (Edu ja Tegu, 2021).

Küsimustik koosneb 14 alapädevusega seonduvatest teemast. Et leida vastused töös püstitatud uurimisküsimustele, siis keskendub autor just nendele küsimuste plokkidele, mis puudutavad väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine (probleemilahendus, loovus, planeerimine, eetilisus, jätkusuutlikkus) ning sotsiaalsete olukordade lahendamine (algatamine, suhtlemine, koostöö) alapädevusi. Esimesed on toodud küsimuste plokis number 2, 4–6 ja teised 7–9.

Veebiküsitluse käigus kogutud andmete analüüsimisel kasutati statistikatarkvara JASP versioon 0.18.3 (intel), mis toetab põhilisi statistilisi meetodeid pakkudes nii sageduslikke kui statistilisi analüüse (Han & Dawson, 2021). Küsitluse tulemused töödeldi ning analüüsiti, kasutades kirjeldavat ja võrdlevat statistikat, mis võimaldas esitada andmeid ülevaatlilikult ja teha põhjalikke järeldusi (Õunapuu, 2014, lk 184). See meetod aitab süvendatult mõista andmekogumite üksikasju, võimaldades teha informeeritud otsuseid ja arendada asjakohaseid strateegiaid.

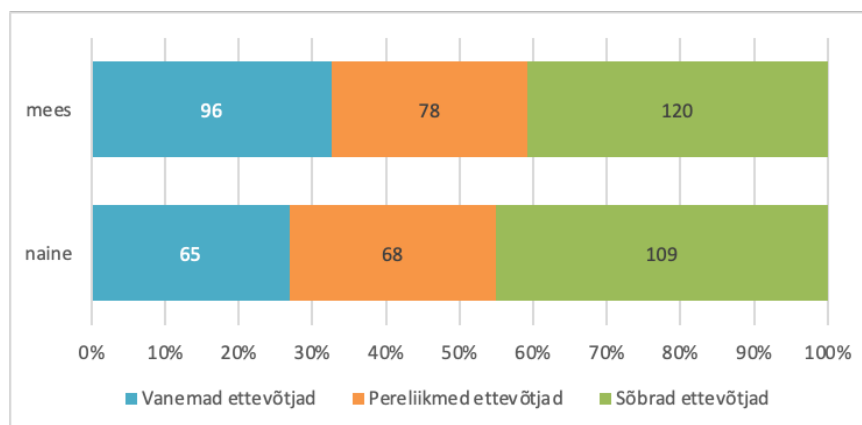
Küsitlustele vastajaid oli nii eesti kui rahvusvahelise ettevõtlushälvuse läbinud üliõpilaste hulgas kokku 382. Küsitluse vastajatest noorim oli 17-aastane, vanim 53-aastane ning keskmine vastajate vanus 24,4 aastat. Vastajad jagunesid sooliselt enam-vähem pooleks, kellest mehi oli 51%, naisi 49% ning 0,5% valis sugu puudutavale küsimusele vastuseks

muu. Joonisel 6 on välja toodud vastajate rahvuse, soo, vanuse ja omandatava haridustaseme jaotused.

Joonis 6. Uuringus osalejate arv vastavalt soole, vanusele, rahvusele ja omandatavale haridustasemele

Õpingute kõrvalt oli töökoht natuke rohkem kui pooltel tudengitel – 54%. Küsimusele, kas üliõpilaste vanemad (ema või isa) on ettevõtjad, vastas jaatavalt 49% meestest ja 34% naistest, samas on tähelepanuväärne see, et jaatavate vastuste protsent oli kõrgem (vastavalt 62% ja 59%) küsimuse korral, kas lähedastest sõpradest on olnud/on ettevõtjaid (joonis 7).

Joonis 7. Uuringus osalejate arv vastavalt soole, kelle vanemad, pereliikmed või sõbrad on ettevõtjad

Antud statistika näitab erinevust vanemate ja sõprade ettevõtluskogemuse mõjus. Inimeste sotsiaalsed võrgustikud, sealhulgas sõprussuhted, mängivad olulist rolli nende hoiakute ja käitumiste kujundamisel. Sõprade ring, kuhu inimene kuulub, võib olla mitmekesisem ja laiem kui pere, pakkudes rohkem võimalusi ettevõtluskogemuste ja -ideede jagamiseks. Inimesed kipuvad looma sõprussuhteid nendega, kes jagavad sarnaseid huvisid ja väärtusi.

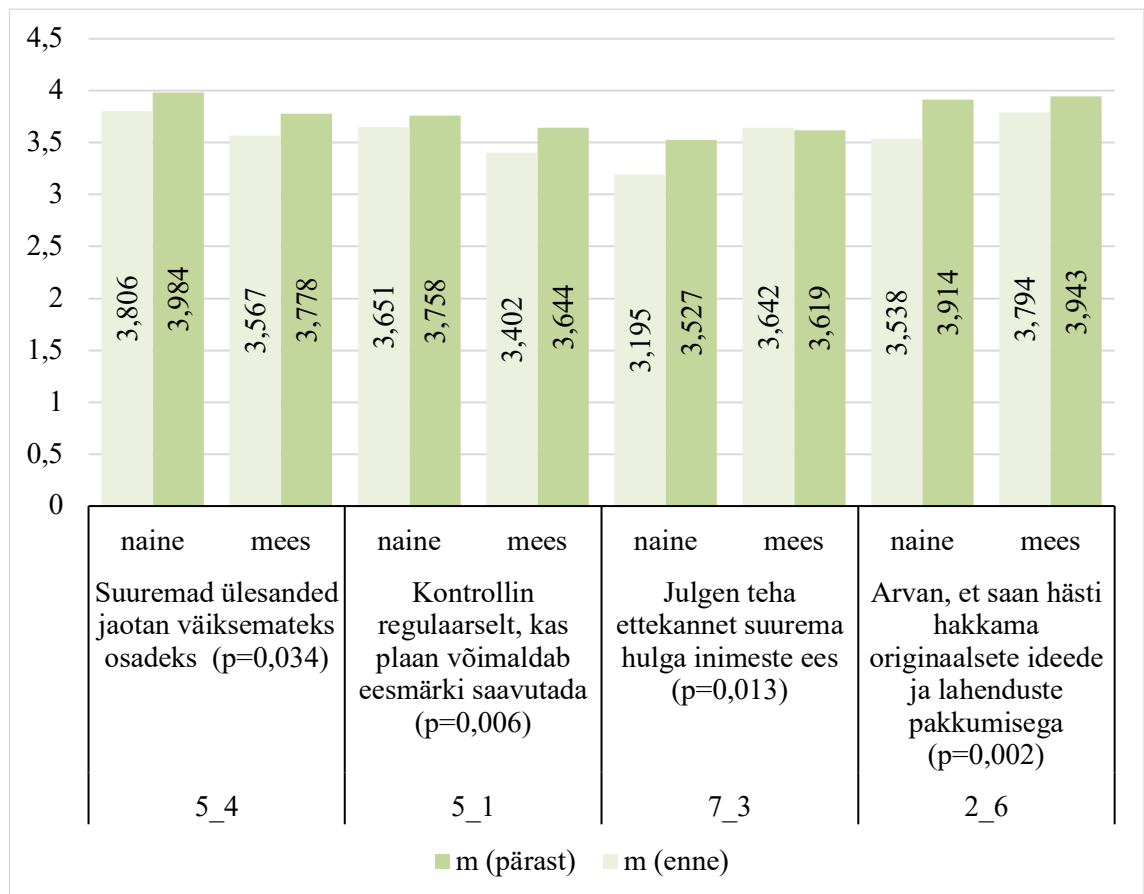
2.2. Uuringu tulemused ja analüüs

Parema ülevaatlikkuse saavutamiseks koostas autor tabeli (lisa 2), kus on välja toodud töös analüüsitava väidete kirjeldus, tähistus (E –“enne” ja P –“pärast”) ja kuuluvus alapädevuse juurde. Statistilise analüüsi raames rakendati esmalt kirjeldavat statistikat, mille käigus arvutati iga uuritava grupi jaoks aritmeetiline keskmine (m) ja standardhälve (SD). Lisades 3 ja 4 on esitatud kirjeldava statistika näitajad iga alapädevuse grupi väite kohta, mis hõlmavad järgmist: vastuste koguarv (n), keskmine väärtus (m), standardhälve (SD), skaala minimaalne (min) ja maksimaalne (max) väärtus ning p -väärtus statistilise olulisuse jaoks. Kirjeldav statistika annab ülevaate andmetest, aidates seeläbi määratleda, kuidas andmeid edasi analüüsida või interpreteerida.

Grupivaheliste märkimisväärsete erinevuste kindlakstegemiseks edasises analüüsis kasutati kahe grupi puhul T-testi ja kolme või enama grupi korral ANOVA testi. Mõlemal juhul peeti statistiliselt oluliseks erinevusi, mille p -väärtus oli väiksem kui 0,05. T-test võimaldas hinnata, kas kahe võrreldava grupi keskmised näitajad erinesid teineteisest oluliselt. ANOVA testi kasutati selleks, et määrata, kas mitme rühma keskmiste vahel esines statistiliselt olulisi erinevusi. Kõikide jooniste puhul käesolevas peatükis on skaalade mõõtühikuks 5-punktiline Likert skaala, kus keskmised (m) näitavad muutust vastajate hoiakutes või oskustes, mida uuritakse. Suuremad keskmise numbrid peegeldavad kõrgemat nõusoleku taset või positiivset muutust vastajate arvamustes või käitumises. Standardhälve (SD) mõõdab andmete hajuvust grupis, näidates, et mida lähemal on see väärtus ühele, seda väiksem on andmete variatsioon keskmise väärtuse ümber.

Joonisel 8 järgmisel lehel, esitatakse soolised erinevused enne ettevõtluskursuse läbimist. Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid selles, kuidas naised ja mehed hindasid oma

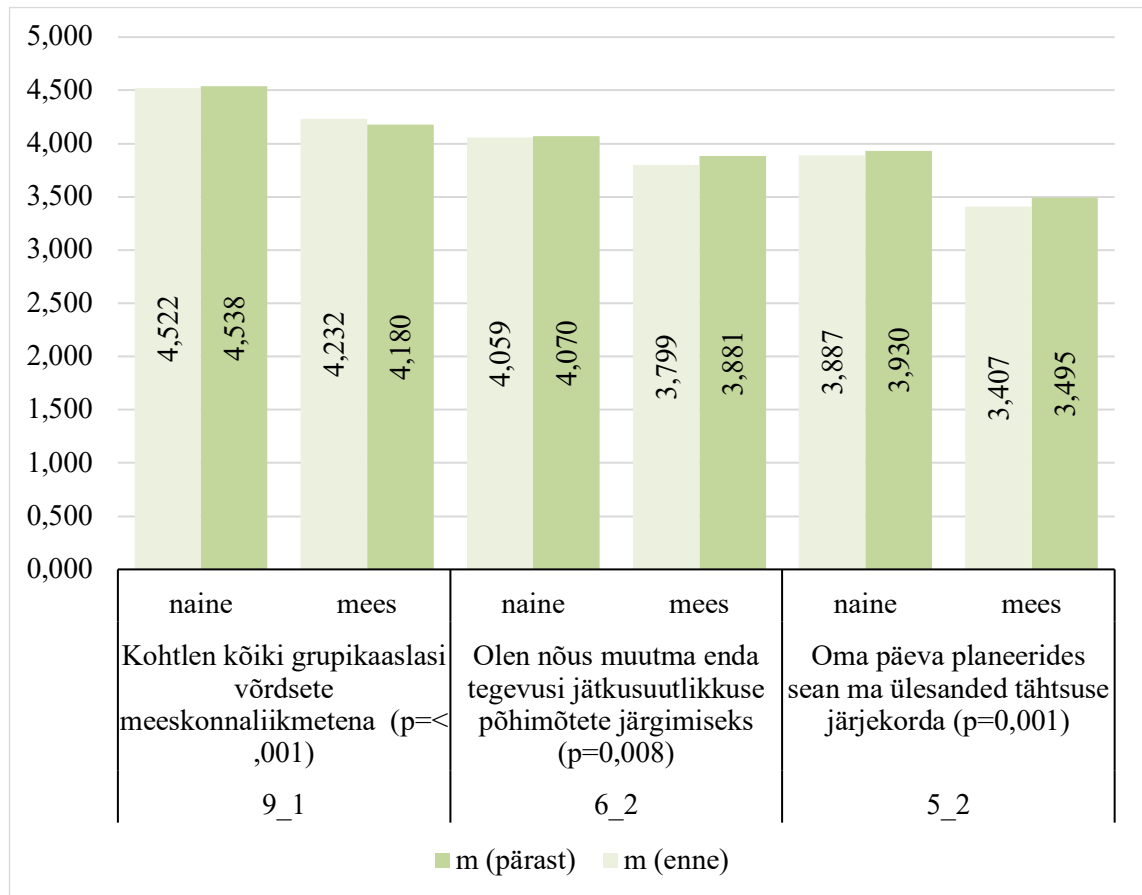
oskusi erinevates ettevõtlusalastes tegevustes. Naised tendeerisid hindama end originaalsete ideede loomisel ja avalikes esinemistes madalamalt, samas kui mehed andsid endale kõrgemad hinded ülesannete jagamisel ja plaanide regulaarsel kontrollimisel. See näitab, et enne kursuse algust olid meeste ja naiste enesehinnangud teatud ettevõtluspädevustes erinevad, mis võib peegeldada soolisi stereotüüpe või erinevaid kogemusi nende valdkondade osas.

Joonis 8. Väited, mille puhul esines soopõhine statistiline erinevus ainult enne ettevõtlusõpet

Pärast kursuse läbimist algul tuvastatud statistilised erinevused kadusid, mis viitab sellele, et kursus oli efektiivne sooliste lõhede vähendamisel osalejate enesehinnangutes. Kursus võis pakkuda mõlemale soole vajalikke oskusi ja teadmisi, suurendada enesekindlust ning aidata mõista ja ületada stereotüüpseid tõekspidamisi, mis võivad mõjutada indiviidide enesehinnanguid. See viitab sellele, et kursusel osalemine aitas luua võrdsemad tingimused ja tugevdada osalejate usku oma võimetusse.

Joonisel 9 on esitatud kolme väite tulemused, kus soopõhised statistilised erinevused jäid püsima nii enne kui ka pärast ettevõtlusõpet. Joonis kajastab meeste ja naiste keskmisi hinnanguid (m) kolmele käitumisega seotud väitele,

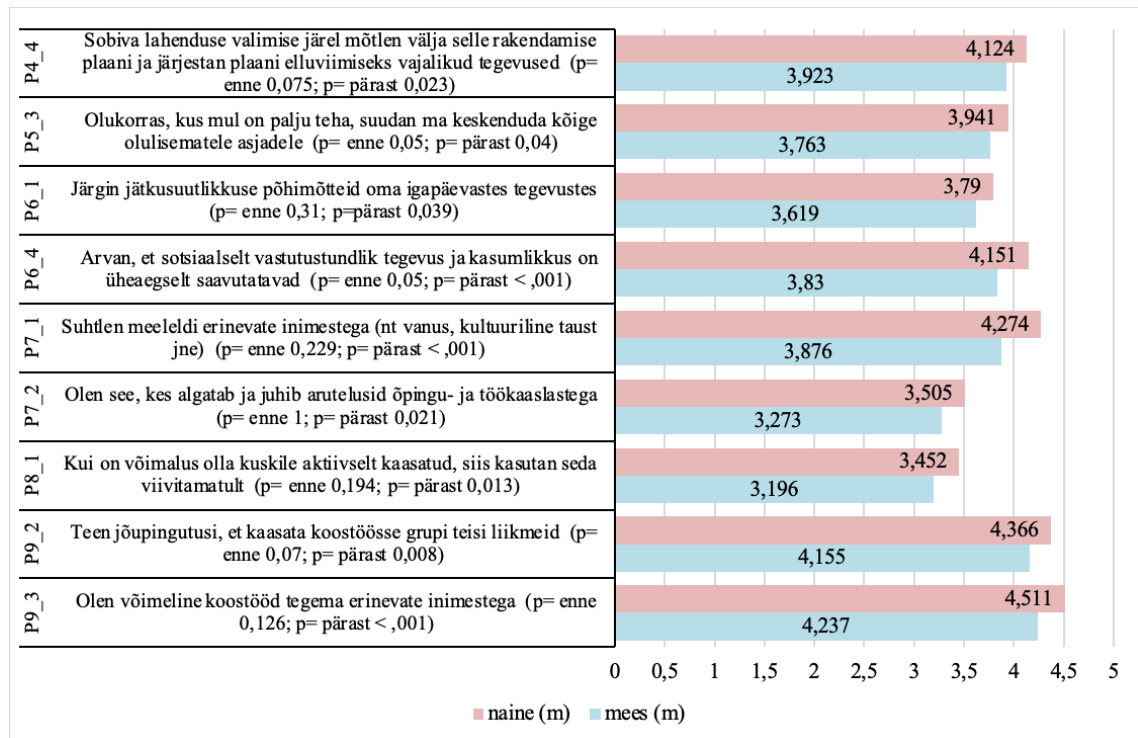

Joonis 9. Väited, mille puhul soopõhine statistiline erinevus jäi püsima nii enne kui pärast ettevõtlusõpet

Sooliste erinevuste püsimine nendes väidetes võib tingitud olla soolistest stereotüüpidest, mis mõjutavad osalejate käitumist ja hoiakuid ning võivad püsida, kui kursus ei käsitle neid erinevusi piisavalt või ei paku spetsiifilisi tegevusi nende ületamiseks. Lisaks võivad osalejate varasemad kogemused ja tugevad arusaamad muuta käitumismustrite muutmise keeruliseks.

Joonis 10 järgmisel lehel esitab väiteid, kus pärast ettevõtluskursuse läbimist ilmnesid soopõhised statistilised erinevused. Need erinevused puudutavad koostööd, juhtimist, jätkusuutlikkuse järgimist ja sotsiaalset vastutustundlikkust. Pärast kursust kujunesid

välja soospetsiifilised käitumismudelid, mis võisid peegeldada grupi dünaamikat ja sotsiaalseid ootusi. Näiteks täheldati, et mehed kaldusid rohkem võtma juhtrolle, samas kui naised osalesid aktiivsemalt jätkusuutlikkuse algatustes.

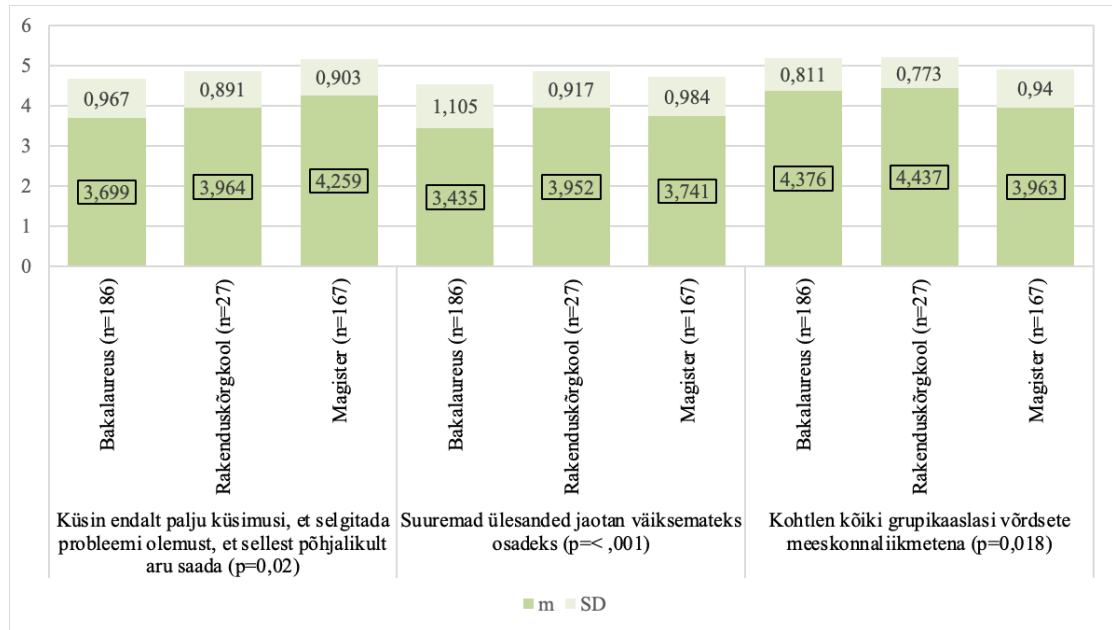

Joonis 10. Väited, mille puhul tekkis soopõhine statistiline erinevus

Samuti võis kursus mõjutada osalejaid erinevalt sõltuvalt nende soost. Enne kursust võis olla juhuslik, et erinevused meeste ja naiste vastuste vahel olid ebamäärased ning p-väärtused olid kõrged, näidates, et erinevusi ei peetud oluliseks. Kuid pärast kursust võisid osalejad omandada uusi oskusi või teadmisi, mis mõjutasid nende vastuste tõlgendamist ja kursus tekitas statistiliselt olulise soopõhise erinevuse.

Autor leidis enne ettevõtlusõppe läbimist statistiliselt olulised erinevused haridustasemete lõikes nelja väite korral. Et täpsemalt kindlaks teha, milliste konkreetsete haridusgruppide vahel erinevused esinevad, vaatles autor ANOVA järgseid Post Hoc teste (Tukey), mille puhul selgus, et oluline erinevus jäi alles vaid kolme väite puhul. Rühmade keskmiste erinevus võib küll esmapilgul olemas olla aga see ei pruugi alati olla piisavalt tugev, et üksikute paaride võrdluses püsida olulisena. Joonis 11 järgmisel lehel, kujutab statistiliselt olulisi erinevusi haridustasemete lõikes, mis ilmnesisid enne ja pärast

ettevõtluskursuse läbimist. Andmed on esitatud graafikutel, kus on visualiseeritud keskmised hinnangud (m) ja standardhälbed (SD), võimaldades mõõta, kui konsistentne on iga grupi reaktsioon küsitluse väidetele.

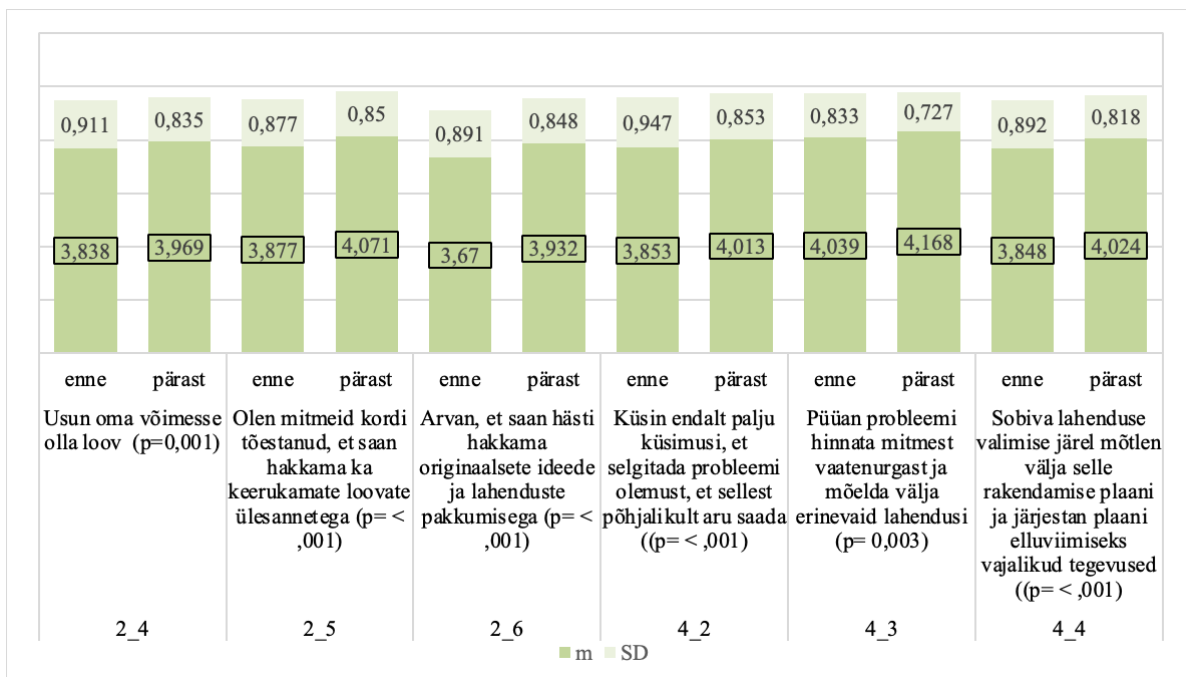

Joonis 11. Statistiliselt olulised erinevused haridustasemete lõikes

Suuremad ülesanded jaotan väiksemateks osadeks ($p < ,001$) – selle väite konkreetne paarivõrdlus näitab, et on olemas statistiliselt oluline erinevus bakalaureuse ja magistri taseme üliõpilaste vahel, kuna p-väärtus on alla 0.001 ja keskmine erinevus on negatiivne ($m = -0.517$), mis viitab sellele, et bakalaureuse taseme keskmine on madalam kui magistri taseme keskmine selle väite osas. Väite „Küsin endalt palju küsimusi, et selgitada probleemi olemust, et sellest põhjalikult aru saada“ puhul esinevad statistiliselt olulised erinevused bakalaureuse ja rakenduskõrgkooli ($p = 0,010$) vahel ning bakalaureuse ja magistri ($p = 0,021$) vahel.

Pärast ettevõtluskursuse läbimist näitas analüüs, et magistriõppe üliõpilased toetavad edasiviivaid muutusi rohkem kui bakalaureuseõppe üliõpilased, mida kinnitab statistiliselt oluline p-väärtus ($p < 0.001$) ja keskmine erinevus $m = -0,343$. Väikeste rühmade suuruste korral, näiteks rakenduskõrgkooli puhul, kus vastajaid oli 27, võib esineda suurem vea tõenäosus, seetõttu on oluline arvestada erinevuste suurust ning nende olulisust uurimisprobleemi kontekstis.

Üliõpilaste enne ja pärast ettevõtluskursuse läbimist võrdlemisel selgus, et hinnangud kasvasid enamike väidete puhul. Vastuste protsentuaalne kasv ja hajuvus virnlintdiagrammide näol on kõigi töös käsitlevate väidete puhul näha lisades 6–8. Joonisel 12 on toodud alapädevuste loovust ja probleemilahendust puudutavate väidete keskmised (m) ja standardhälbed (SD), mille puhul ilmnis oluline statistiline erinevus. Hinnangud kasvasid kõigi väidete osas.

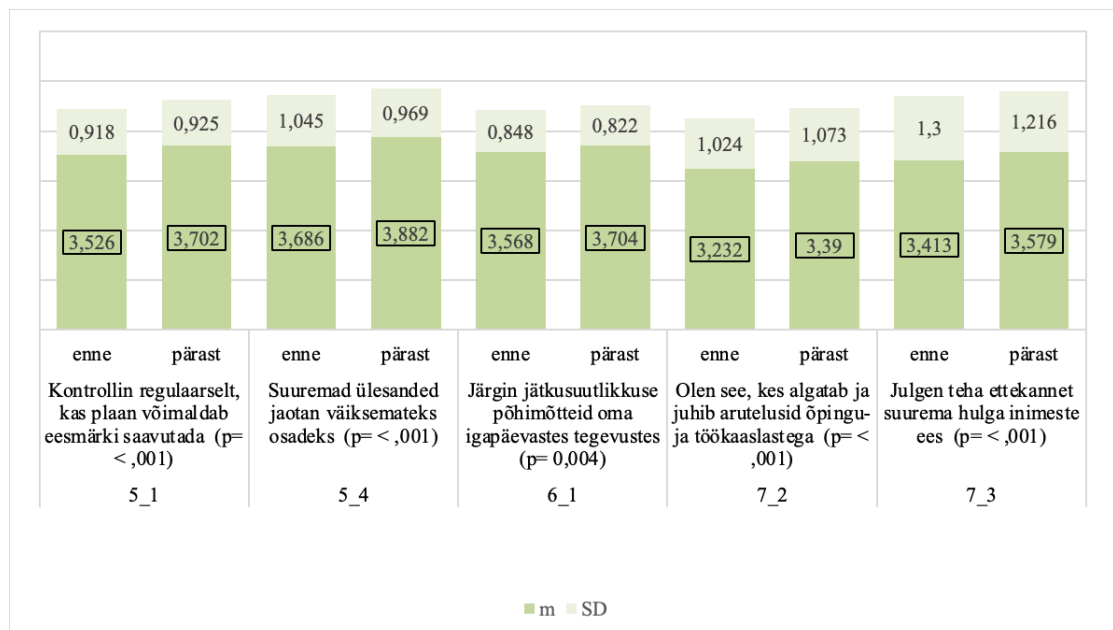

Joonis 12. Väidete võrdlemisel tekkinud statistiliselt olulised erinevused

Muutused väidetes enne ja pärast kursust olid tõenäoliselt põhjustatud kursuse mõjust, mitte juhuslikest kõikumistest. Seega võib järeldada, et ettevõtlusõpe oli selles osas efektiivne ja suutis edukalt toetada õpilaste arengut. Kursus võis sisaldada praktilisi projekte või probleemide lahendamise ülesandeid, mis võis anda õpilastele reaalseid kogemusi, et end oma oskustes kindlamini tunda. Hinnangute kasv nendest väidetest väljendab õpilaste usku, et pärast kursuse läbimist on nad paremad probleemide lahendamisel ja suudavad pakkuda loovamaid lahendusi.

Joonisel 13 järgmise lehel on toodud alapädevuste kohta statistiliselt olulised erinevused enne ja pärast ettevõtlusõpet, mis viitab sellele, et õppekava mõjutab õpilaste käitumist ja oskusi. Ettevõtlusõpe julgustas õpilasi rohkem jälgima ja jaotama ülesandeid ning

rakendama jätkusuutlikkuse põhimõtteid. Samuti suurendas see õpilaste enesekindlust arutelude algatamisel ja ettekannete tegemisel suuremale auditooriumile.

Joonis 13. Väidete võrdlemisel tekkinud statistiliselt olulised erinevused

Seitsme väite puhul, mis puudutasid alapädevusi nagu probleemilahendus, eetilisus ja jätkusuutlikkus, suhtlemine ning koostöö, ei ilmnenud statistiliselt olulist erinevust pärast ettevõtlusõppe läbimist ja kasv jäi negatiivseks või oli minimaalne (tabel 2 järgmisel lehel).

Õppeprogramm ei keskendunud piisavalt või ei olnud ettevõtlusõppel otsest mõju teemadele, mis käsitlesid jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimist, sotsiaalset vastutust või suhtlemisoskust. Kui vaadata väiteid „Suhtlen meeleldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)” ja “Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena”, mille puhul kasvu ei olnud, siis keskmisi (vastavalt $m=4,07$ ja $m=4,34$) analüüsid võib märkida, et õppijate algne hinnang oli juba alguses kõrge. Seega polnudki muutus tajutav.

Väite "Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkan" puhul oli kasv negatiivne (-1%) ja keskmiste vahe oli väga väike, et mingit olulist erinevust ei saa siin täheldada. Võimalik, et õpilased olid ettevõtluskursuse lõppemisel näiteks suuremas stressis, eriti kui samal ajal näiteks lõppes teisigi kursuseid.

Tabel 2. Väited, mille puhul ettevõtlusõppe läbimisel kasv jäi minimaalseks või langes

Alapädevus		n	Väide	m	SD	p	Kasv																																																																				
Probleemi- lahendus	Enne	382	Pööran ettevaatavalt tähelepanu asjaoludele, mis võivad kujuneda tulevikus probleemiks	3,958	0,828	0,377	1%																																																																				
	Pärast	382		3,997	0,719			Eetilisus ja jätkusuutlikkus	Enne	382	Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks	3,921	0,832	0,194	1%	Pärast	382	3,976	0,772		Enne	382	Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega	4,099	0,804	0,28	1%	Pärast	382	4,149	0,852	Suhtlemine	Enne	254	Suhtlen meeleldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)	4,071	1,007	0,573	0%	Pärast	382	4,071	0,935		Enne	382	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	3,775	0,894	0,652	-1%	Pärast	382	3,754	0,892	Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%	Pärast	382	4,356	0,813		Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%
Eetilisus ja jätkusuutlikkus	Enne	382	Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks	3,921	0,832	0,194	1%																																																																				
	Pärast	382		3,976	0,772				Enne	382	Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega	4,099	0,804	0,28	1%	Pärast	382	4,149	0,852	Suhtlemine	Enne	254	Suhtlen meeleldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)	4,071	1,007	0,573	0%	Pärast	382	4,071	0,935		Enne	382	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	3,775	0,894	0,652	-1%	Pärast	382	3,754	0,892	Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%	Pärast	382	4,356	0,813		Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%	Pärast	382	4,372	0,705								
	Enne	382	Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega	4,099	0,804	0,28	1%																																																																				
	Pärast	382		4,149	0,852			Suhtlemine	Enne	254	Suhtlen meeleldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)	4,071	1,007	0,573	0%	Pärast	382	4,071	0,935		Enne	382	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	3,775	0,894	0,652	-1%	Pärast	382	3,754	0,892	Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%	Pärast	382	4,356	0,813		Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%	Pärast	382	4,372	0,705																				
Suhtlemine	Enne	254	Suhtlen meeleldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)	4,071	1,007	0,573	0%																																																																				
	Pärast	382		4,071	0,935				Enne	382	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	3,775	0,894	0,652	-1%	Pärast	382	3,754	0,892	Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%	Pärast	382	4,356	0,813		Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%	Pärast	382	4,372	0,705																																
	Enne	382	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	3,775	0,894	0,652	-1%																																																																				
	Pärast	382		3,754	0,892			Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%	Pärast	382	4,356	0,813		Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%	Pärast	382	4,372	0,705																																												
Koostöö	Enne	382	Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	4,369	0,818	0,763	0%																																																																				
	Pärast	382		4,356	0,813				Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%	Pärast	382	4,372	0,705																																																								
	Enne	382	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	4,338	0,731	0,36	1%																																																																				
	Pärast	382		4,372	0,705																																																																						

Käesolevas uuringus rakendati veel Likerti skaala puhul kasutatavat Spearmani korrelatsioonikordajat, et mõista, kas ja kuidas erinevad küsimustiku väited omavahel seostuvad. Tulemused on esitatud lisades 9 ja 10, kus korrelatsioonikordajate tõlgendamine toimus järgmiselt: kordajad vahemikus 0,00–0,19 iseloomustavad „väga nõrka“, 0,20–0,39 „nõrka“, 0,40–0,59 „mõõdukat“, 0,60–0,79 „tugevat“ ning 0,80–1,0 „väga tugevat“ seost.

Loovusega seotud väidete "Usun oma võimesse olla loov" ja "Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega" vaheline seos oli korrelatsioonimaatriksis 0,652 ning väidete "Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega" ja „Arvan, et saan hästi hakkama originaalsete ideede ja lahenduste pakkumisega“ seos 0,616, mis näitavad mõlema kahe muutuja vahel tugevat positiivset seost. Esimesel juhul võib see tähendada, et inimeste

usk oma võimesse olla loov on tihedalt seotud nende varasema kogemusega, kus nad on keerukaid loovaid ülesandeid edukalt lahendanud ($r=0,652$). Teisel juhul seda, et inimesed, kes usuvad oma võimetusse pakkuda originaalseid ideid ja lahendusi, on tavaliselt ka need, kes on kogenud edu keerukate loovülesannete lahendamisel ($r=0,616$). Mida kõrgem on usk oma loovatesse võimetusse, seda tõenäolisemalt on inimesed varem keerukaid loovaid ülesandeid edukalt sooritanud ja vastupidi.

Need seosed on autori arvates loogilised, kuna varasemad kogemused, kus inimene on loovaid probleeme edukalt lahendanud, võivad suurendada eneseusku oma loovatesse võimetusse. Samuti võib tugev usk oma loovusse julgustada inimest vastu võtma ja edukalt lahendama keerukamaid loovaid väljakutseid.

Tähelepanu väärrib, et eetilise ja jätkusuutlikkuse alapädevusi puudutavate väidete "Järgin jätkusuutlikkuse põhimõtteid oma igapäevastes tegevustes " ja "Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks" vahel tekkis tugev seos ($r=0,610$) alles pärast ettevõtluskursuse läbimist. Selline muutus korrelatsioonis enne ja pärast ettevõtlusõppe läbimist näitab, et kursus võib olla oluliselt mõjutanud osalejate hoiakuid ja käitumist jätkusuutlikkuse suhtes. Võib arvata, et õpe on aidanud osalejatel mõista jätkusuutlikkuse põhimõtteid sügavamalt ja integreerida neid oma igapäevaelusse.

Kursus mõjutas üliõpilasi erinevalt sõltuvalt nende soost ja haridustasemest. Samuti mõjutas osalejate hoiakuid ja käitumist ning suurendas nende enesekindlust ning oskusi mitmes alapädevuses, sealhulgas loovuses, probleemilahenduses, suhtlemises ja koostöös.

2.3. Järeldused uuringu tulemustest ja ettepanekud ettevõtlusõppe arendamiseks

Alapeatükis esitatakse kvantitatiivse analüüsi tulemused, mis vastavad uurimistöö raames esitatud küsimustele. Põhinedes nii uuringu tulemustel kui ka asjakohasel kirjandusel, tehakse ettevõtlusõppe õppejõududele ja programmijuhtidele soovitusel, kuidas edendada osalejate sotsiaalseid oskusi ettevõtlusõppes. Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas ettevõtluskursus mõjutab üliõpilaste koostöö-, suhtlemis- ja algatusvõime pädevusi ning loovuse, probleemilahenduse, planeerimise, eetilise ja

jätksuutlikkuse pädevusi. Kuigi uuring pakub olulist teavet ettevõtluspädevuste arendamise kohta, tuleb arvestada ka selle piirangutega. Üheks oluliseks kitsaskohaks on see, et analüüs põhineb õpilaste enda hinnangutel. See võib kaasa tuua kallutatuse, kuna õpilased võivad oma sooritust üle hinnata. Teine takistus seisneb selles, et ettevõtluskursuse mõju ettevõtluspädevuste kasvule tõlgendati ainult kvantitatiivse analüüsi abil, mis võimaldab uurijatel saada üldistavat statistilist teavet. Vaja on täiendavaid empiirilisi uuringuid, et kontrollida tuvastatud lünkade mõju suurust ning analüüsida pädevuste arendamise võimalusi ettevõtlusõppes.

Andmete analüüsimisel selgus, et peale ettevõtlusõppe läbimist kasvasid kõigi alapädevuste lõikes, üliõpilaste hinnangud vähemal või rohkemal määral (lisa 5 ja 6). Probleemilahenduse, eetilise ja jätkusuutlikkuse, suhtlemise ning koostöö alla kuuluvate mõningad väited (tabel 2 lk 31) vajavad ettevõtlusõppe kontekstis suuremat tähelepanu, et tagada üliõpilaste pädevuste tasakaalustatud areng. Need tulemused rõhutavad vajadust kohandada õppeprogramme, et paremini toetada nende alapädevuste arengut.

Kursuse läbimine tõstis märkimisväärselt üliõpilaste võimet leida loovaid lahendusi (5%). Probleemilahenduse alapädevuse hinnangud küll kasvasid (3%) aga väite korral "Pööran ettevaatavalt tähelepanu asjaoludele, mis võivad kujuneda tulevikus probleemiks", jäi kasv minimaalseks, mis tähendab, et õppes on vaja pöörata suuremat rõhku ennetava mõtlemiseoskuste tugevdamisele.

Teoreetilises osas käsitletud ettevõtluspädevuse mudelid, nagu EntreComp (Bacigalupo *et al.*, 2016), toetavad ideed, et ettevõtluspädevused on õpitavad ja arendatavad. EntreComp mudeli rõhuasetus ideede ja võimaluste ärakasutamisele kajastub selles, kuidas osalejad kursuse järel tajusid oma suurenenud võimet loovalt mõelda ja probleeme lahendada. Näiteks väidete "Usun oma võimesse olla loov" ja "Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega" vaheline seos oli tugev, mis näitab, et kursus julgustas õpilasi vastu võtma ja edukalt lahendama keerukamaid loovaid väljakutseid.

Loovate ülesannete lahendamine suurendas õpilaste usku oma võimetesse, mis toetas ettevõtlusõppe rolli uudsete lahenduste leidmisel, peegeldades Neck & Greene'i (2011)

vaateid ettevõtluse uuenduslikkusele. Samuti rõhutas Hägg & Gabrielsson (2020) praktilise õppe olulisust, mis on kooskõlas uuringu tulemustega, kus kursusel osalemine parandas osalejate enesehinnanguid ja enesekindlust. See näitab, et ettevõtluskursuse võimalikud praktilised elemendid, nagu projektid ja probleemide lahendamine, mängisid olulist rolli õpilaste enesekindluse suurendamisel, mis on oluline pädevuse tunnetamisel ja ettevõtlikkuse arengul.

Nende seoste põhjal võiks edasi uurida, kuidas sellist eneseusku oma võimetusse veelgi toetada ja arendada, et üliõpilased suudaksid keerukaid loovülesandeid veelgi tõhusamalt lahendada. Samaniego, *et al.*, (2024, lk 28) ettepanekute kohaselt peaks integreerima kursustesse veelgi rohkem praktilisi projekte, mis võimaldavad õpilastel reaalses kontekstis oma loovust ja probleemilahendusoskusi rakendada ja kursuste sisus kasutama erinevate teadusharude vaatenurki ja meetodeid, mis aitavad õpilastel probleeme mitmekülgsest vaadeldada ja loovaid lahendusi leida. Guaman-Quintanilla *et al.*, (2023, lk 235) soovivad integreerida disainmõtlemist laialdasemalt kõrghariduse õppekavasse, et parandada õpilaste võimet lahendada keerukaid ja ebamääraseid probleeme, samal ajal tõhustades nende loovust ja meeskonnatöö oskusi. See võib aidata arendada nii üksikisikute loovat enesekindlust kui ka nende võimet genereerida innovaatilisi ideid, mis on oluline edukaks toimetulekuks nii akadeemilises kui ka professionaalses kontekstis.

Ettevõtluskursuse läbimisel paranesid planeerimisoskused (4%) ja eetiline ning jätkusuutlik mõtlemine (2%), mis on kooskõlas EntreComp ja teiste pädevusmudelitega, mis rõhutavad ideede ja võimaluste ärakasutamist ning jätkusuutlikku tegutsemist. Eesti ettevõtluspädevuse mudel (Venesaar *et al.*, 2018) toonitab ettevõtluspädevuste olulisust igapäevaelus ja tööturul. Uuring näitas, et ettevõtluskursusel osalemine parandas oluliselt osalejate suhtumist jätkusuutlikkuse suhtes, toetades mudeli tõhusust. Üliõpilased tajusid olulist mõju oma jätkusuutlikkuse pädevustele, mis on kooskõlas Bianchi *et al.*, (2022) poolt kirjeldatud GreenComp raamistikuga. See näitab, et kursus arendas mitte ainult spetsiifilisi ärioskusi, vaid ka laiemalt rakendatavaid sotsiaalseid oskusi ja jätkusuutlikkuse pädevusi, mis on tööturul edukaks toimetulekuks hädavajalikud.

Samas ei kasvanud oluliselt üliõpilaste valmisolek järgida jätkusuutlikkuse põhimõtteid ja usk, et sotsiaalselt vastutustundlik tegevus ja kasumlikkus on üheaegselt saavutatavad. Jätkusuutlikkuse pädevuste arendamiseks tuleks suurendada praktiliste ja interaktiivsete

õppemeetodite kasutust, kohandada õppekavasid vastavalt õppesuundadele ja õpilaste maailmavaadetele ning luua interdistsiplinaarseid programme, mis aitaksid mõista jätkusuutlikkuse keerukust (Hyytinen *et al.*, 2023, lk 129). Jätkusuutlikkuse rakendamise ja selle pädevuse arendamise osas lasub suur roll organisatsioonidel (Souto, 2022, lk 820), mis tähendab, et õpilastel võiks olla võimalus analüüsida ja arutleda reaalseid juhtumiuuringuid jätkusuutliku ettevõtluse kohta. See hõlmab konkreetsete, praktiliste strateegiate ja näidete esitamist, mis aitavad üliõpilastel mõista, kuidas nad saavad oma igapäevastes tegevustes teha jätkusuutlikumaid valikuid.

Ettevõtluskursus parandas üliõpilaste koostöövõimet (1%), suhtlemisoskusi (2%) ja algatusvõimet (2%). Pärast kursust ilmnnes hinnangutes statistiliselt oluline soopõhine erinevus, kus eriti naiste hinnangud oma oskustele tõusid, näidates kursuse positiivset mõju nende enesekindlusele ja suhtlusvõimele. See toetab Hägg & Gabrielsson (2020) teooriat, et ettevõtlusõpe arendab sotsiaalseid oskusi, mis on vajalikud edukaks suhtlemiseks ja koostööks nii äri- kui ka igapäevaelus.

Koostööoskuste puhul ei täheldatud väidete "Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena" ja "Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega" osas olulist arengut, mis näitab vajadust keskenduda rohkem meeskonnatööoskuste arendamisele. Õppemeetodite mitmekesistamiseks soovitavad Pazos *et al.*, (2022, lk 475) kasutada erinevaid õpetamise meetodeid, mis toetavad praktilist ja kogemuslikku õppimist, nagu rollimängud, juhtumianalüüsid ja grupitööd, et tõhustada meeskonnatöö oskuste õpetamist.

Suhtlemisoskuste alal jäid väited "Suhtlen meeleldi erinevate inimestega" ja "Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkab" samuti stabiilseks või näitasid vaid minimaalset kasvu, mis võib osutada puudujääkidele suhtlemisoskuste ja konflikti lahendamise oskuste arendamises. Pazos, Pérez-López ja González-López (2022) soovitavad ettevõtlusprogrammide täiustamiseks keskenduda meeskonnatöö oskuste arendamisele ja konfliktijuhtimise strateegiatele, sealhulgas konstruktiivse kognitiivse konflikti edendamisele ja suhete konfliktide ennetamisele, ning õppejõudude juhendamise- ja mentorlusrolli tugevdamisele, mis aitab meeskondadel konflikte tõhusamalt hallata ja suurendada üldist meeskonnatulemuslikkust.

Haridustasemete lõikes näitasid tulemused, et bakalaureuse ja magistriõppe üliõpilaste vahel esines alguses statistiliselt olulisi erinevusi. Pärast kursust toetasid magistriõppe üliõpilased rohkem edasiviivaid muutusi kui bakalaureuseõppe üliõpilased, mis kinnitab kursuse suuremat mõju kõrgemal haridustasemel. Bakalaureuse- ja magistriõppe üliõpilaste vahelised erinevused võivad tuleneda nende varasematest teadmistest ja kogemustest. Magistriõppe üliõpilased tulevad kursusele tavaliselt rohkemate erialaste teadmiste ja kogemustega, mis võib mõjutada nende suutlikkust kursuse sisu sügavamalt mõista ja rakendada. See aspekt on kooskõlas Knowles (1973, lk 120) täiskasvanute õppimise teooriaga, mille kohasel on täiskasvanutel juba olemas kogemused, mis mõjutavad uute teadmiste mõistmist ja integreerimist ning suurendab kindlustunnet.

Jätkusuutlikkusega seotud väited "Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks" ja "Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega" näitasid teadlikkuse olemasolu, kuid vajadust sügavamalt integreerida jätkusuutlikkuse põhimõtted õppekavasse. Need tulemused rõhutavad vajadust kohandada õppeprogramme, et paremini toetada nende alapädevuste arengut.

Tabelis 3 esitatakse soovitusel ettevõtluspädevuste edendamiseks, millele järgnevad konkreetsed rakendamismeetodid õppejõududele ja haridustöötajatele, koos allikatega.

Tabel 3: Ettepanekud ettevõtluspädevuste arendamiseks ja nende rakendamismeetodid

Ettepanek	Rakendamise meetod	Allikas
Suhtlemisoskuste ja koostöövõime arendamine	Rollimängud, aktiivõppe meetodid, grupiarutelud, praktilised projektid, grupitööd	Neck & Greene (2011), Hägg & Gabrielsson (2020), Pazos <i>et al.</i> , (2022)
Loovuse ja probleemilahenduse oskuste arendamine	Probleemipõhine õpe, loovust soodustavad töötoad, loovülesanded ja simulatsioonid, interdistsiplinaarne lähenemine	Hägg & Gabrielsson (2020), Neck & Greene (2011)
Algatusvõime ja ettevõtluse edendamine	Projektõpe, simuleeritud äriprojektid, juhtumianalüüsid	Samaniego <i>et al.</i> (2024)
Eetika ja jätkusuutlikkuse integreerimine	Jätkusuutlikkuse teemalised arutelud, eetikakoolitused, integreerida jätkusuutlikkuse põhimõtted õppekavasse	Hyytinen <i>et al.</i> (2023), Guaman-Quintanilla <i>et al.</i> (2023)
Enesekindluse ja enesehinnangute arendamine	Pakkuda kursuseid ja tegevusi, mis julgustavad üliõpilasi vastu võtma väljakutseid ja iseseisvalt lahendusi otsima, tugevdades nende eneseku	Hägg & Gabrielsson (2020), Neck & Greene (2011)

Iga ettepanek on välja toodud käesolevas töös läbi viidud uuringu tulemuste ja teaduskirjanduse põhjal, mis käsitleb õpilaste koostöö-, suhtlemis-, algatusvõime ning loovuse ja probleemilahenduse pädevuste arendamist. Soovitused ja meetodid käesolevas peatükis on suunatud õppejõududele ja haridustöötajatele, aidates neil kujundada ja rakendada ettevõtlusõpet viisil, mis maksimeerib õpilaste oskuste arengut ja valmistab neid ette edukaks tegutsemiseks ettevõtlusmaailmas.

KOKKUVÕTE

Ettevõtluspädevusmudelid toetavad loovate ja innovaatiliste lahenduste leidmist, mis on ettevõtlusõppes kesksel kohal. Mudelid aitavad mõista, kuidas ettevõtlusalased oskused ja teadmised integreeruvad praktiliste tegevustega, toetades üliõpilaste isiklikku arengut ja valmistades neid ette tulevasteks ettevõtlusvõimalusteks. Sotsiaalsete pädevuste arendamine võimaldab üliõpilastel efektiivsemalt suhelda ja koostööd teha, olles seeläbi ettevõtluses edukamad.

Käesolev töö pakub põhjalikku analüüsi sellest, kuidas ettevõtlusõpe mõjutab üliõpilaste sotsiaalseid oskusi ning väärtust loovat mõtlemist ja lahenduste leidmise pädevusi. Töö keskendub ettevõtluspädevuse mudelite analüüsile, mis on ettevõtlusõppes kesksel kohal, ning uurib, kuidas need mudelid toetavad loovate ja innovaatiliste lahenduste leidmist ning ettevõtlusalaste oskuste ja teadmiste praktilist rakendamist. Selgub, et mudelid on olulised nii üliõpilaste isikliku arengu kui ka ettevalmistuse osas tulevasteks ettevõtlusvõimalusteks, aidates neil efektiivsemalt suhelda ja koostööd teha, mis on ettevõtluses edu saavutamiseks hädavajalik.

Uuringu tulemused näitavad, et ettevõtluskursused on olulised mitte ainult spetsiifiliste ettevõtluspädevuste arendamisel, vaid ka isikliku arengu ja sotsiaalse suhtluse aspektide tugevdamisel. Analüüs kinnitab, et sotsiaalsed oskused, nagu koostöö ja suhtlemine, ning loovuse ja probleemide lahendamise võimed on ettevõtlusõppes kesksel kohal ja vajavad pidevat tähelepanu ja arendamist.

Samas tõdetakse, et kuigi ettevõtluskursuste mõju üliõpilaste pädevuste arengule on üldiselt positiivne, on endiselt vajadus täiendavate meetodite ja lähenemisviiside järele. Need peaksid veelgi enam toetama ja süvendama sotsiaalseid oskusi ning loovaid probleemilahendusoskusi, eriti uute ja keerukamate väljakutsetega toimetuleku kontekstis, kus nõutakse üliõpilastelt suuremat algatusvõimet ja iseseisvust. Ettevõtluskursusel osalemine mõjutas positiivselt üliõpilaste ettevõtluspädevusi,

suurendades nende loovust, koostöövõimet, suhtlemisoskust, algatusvõimet ning probleemilahendus- ja planeerimisvõimeid. Tulemustest selgus, et õppeprotsessis osalenud üliõpilaste enesehinnangutes toimusid olulised muutused, mis viitavad kursuse tõhususele pädevuste arendamisel.

Autori panus seisneb süstemaatilises lähenemises, kus teoreetilised alused ühendatakse praktilise uuringuga, et hinnata ja analüüsida ettevõtlusõppe mõju üliõpilaste konkreetsetele pädevustele. Töö tugineb mitmetele teoreetilistele mudelitele ja empiirilistele andmetele, et pakkuda terviklikku ülevaadet ettevõtluspädevuste arendamise vajadustest ja võimalustest.

Töö tulemuste rakendamise võimalused hõlmavad õppekavade kohandamist, mis suurendaks kursuste praktilist mõju ja toetaks üliõpilaste pädevuste arengut vastavalt identifitseeritud vajadustele. Samuti tuuakse välja ettepanekud edasiarendamiseks, sealhulgas uuringu laiendamine erinevatele sihtrühmadele ja kontekstidele, et saada sügavam arusaam ettevõtluspädevuste arendamisest erinevates hariduslike ja kultuurilistes oludes. See lähenemine mitte ainult ei kinnita töö autori panust teaduslikku arutellusele, vaid pakub ka praktilisi suuniseid ettevõtluspädevuste tõhustamiseks, andes olulist informatsiooni haridusasutustele.

Ettepanekud ettevõtluspädevuse arendamiseks keskenduvad mitmetele olulistele aspektidele, mis pakuvad praktilisi lahendusi ja toetavad üliõpilaste isiklikku ning professionaalset oskuste arengut. Rõhutatakse vajadust integreerida ettevõtluspädevuste arendamine erinevatesse kursustesse, et üliõpilased saaksid neid oskusi järjepidevalt arendada tegevuspõhise õppemeetodi abil. Eriti oluliseks peetakse algatus- ja koostöövõime ning planeerimis- ja probleemilahendamise oskuste arendamist, mis on olulised nii iseseisva ettevõtte asutamisel kui ka palgatööl erinevates sektorites. Need ettepanekud peegeldavad kaasaegsete haridusnõuete ja tööturu vajaduste mõistmist, pakkudes praktilisi lahendusi ettevõtluspädevuste arendamiseks.

Eeltoodule tuginedes sai töö eesmärk täidetud ning uurimisküsimustele leiti vastused. Töö järeldustele tuginevad ettepanekud, tulenevalt uuringu tulemustest ja erialasest kirjandusest, pakkusid väärtuslikku teavet ja praktilisi suuniseid, kuidas parandada ettevõtlusõppe mõju üliõpilaste ettevõtluspädevuste arengule. Uurimisküsimustele leiti

vastused, mis kinnitasid kursuse positiivset mõju mitmetele pädevustele, kuid samas tõid esile ka alad, kus on vajalik täiendav fookus ja täiustamine.

Kuna antud töö tulemused tuginevad ainult kvantitatiivsele uuringule, siis julgustab töö autor teematikat sügavuti uurima kvalitatiivselt, et teada saada individuaalsetest kogemustest ja tajudest, mis võivad mõjutada üliõpilaste ettevõtluspädevuse arengut ja anda üksikasjalikuma ülevaate pädevuste arendamiste võimalustest.

Kokkuvõttes on ettevõtluskursusel olnud positiivne mõju üliõpilaste ettevõtluspädevuste arendamisele, suurendades nii individuaalseid oskusi kui ka üldist teadlikkust ja valmisolekut ettevõtluses edukaks saada. Töö kinnitab, et ettevõtlusõpe on oluline nii isikliku arengu kui ka laiemas sotsiaalmajandusliku mõju seisukohast.

VIIDATUD ALLIKAD

- Antonelli G., Venesaar U., Riviezzo A., Kallaste M., Doroczyński T., Kłysik-Urtysek A. (2023). Find your limits and break them! Nurturing students' entrepreneurship competence through innovative teaching methods and self-assessment. *Journal of Enterprising Communities*. <https://doi.org/10.1108/JEC-10-2022-0148>
- G., Jaani, J., Loogma, K. Malleus, E; Titov, E., Toding, M., Täks, M., Venesaar, U. (2019). Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine Eestis. [Tallinn] : Haridus- ja Noorteamet, 2018. 211 lk. : ill. https://www.ester.ee/record=b5530632*est https://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/wp-content/uploads/2018/12/Raamdokument_web_3.pdf
- Arro, G., Malleus, E., Jaani, J., & Olvik, A. (2018). The effect of extracurricular entrepreneurship training programs on students' ability and creativity beliefs and social skills. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 6(2), 39–65. <https://doi.org/10.12697/eha.2018.6.2.03>
- Bacigalupo, M., Kamylyis, P., Punie, Y., & van den Brande, G. (2016). EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. *Luxembourg: Publication Office of the European Union*. <https://data.europa.eu/doi/10.2791/160811>
- Bianchi, G., Pisiotis, U. and Cabrera Giraldez, M., GreenComp. 2022. The European sustainability competence framework, Punie, Y. and Bacigalupo, M. editor(s), EUR 30955 EN, *Publications Office of the European Union, Luxembourg*. doi:10.2760/13286, JRC128040.
- Cousins, J. N., Teo, T. B., Tan, Z. Y., Wong, K. F., Chee, M. W. L. (2021). Sleep after learning aids the consolidation of factual knowledge, but not relearning. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 44(3), 1-11. <https://doi.org/10.1093/sleep/zsaa210>

- Čuić Tanković, A., Vitezić, V., & Kraljić, V. (2023). Employee communication and soft skills influencing tourists' satisfaction. *European Journal of Tourism Research*, 34, 3410. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v34i.2967>
- Edu ja Tegu ettevõtlusõppe programm. (2021). *Ettevõtluspädevuse arendamise ja enesehindamise juhend*. <https://ettevotlusope.edu.ee/wp-content/uploads/2021/02/ETTEVÕTLUSPÄDEVUSE-ARENDAMISE-JA-ENESEHINDAMISE-JUHEND-2021.pdf>
- Eisenschmidt, E., Raudsaar, M., & Venesaar, U. (2018). Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe. Preface. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 6(2), 1–11. <https://doi.org/10.12697/eha.2018.6.2.01>
- Ellram, L.M, Tate,W.L (2016). The use of secondary data in purchasing and supply management (P/SM) research. *Journal of Purchasing and Supply Management*, Volume 22, Issue 4, Pages 250-254, ISSN 1478-4092, <https://doi.org/10.1016/j.pursup.2016.08.005>
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2016). Entrepreneurship education at school in Europe: Eurydice report. *Publications Office of the European Union*. https://publications.europa.eu/resource/cellar/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1
- European Education and Culture Executive Agency, Eurydice. (2023). Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe 2023 – Digital competence at school. *Publications Office of the European Union*. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/886074>
- Ghafar, Z. (2023). Evaluation Research: A Comparative Analysis of Qualitative and Quantitative Research Methods. *Middle East Research Journal of Linguistics and Literature*. V3. 25-32. <https://doi.org/10.36348/merjll.2023.v03i02.003>
- Han, H., Dawson, K. J. (2020). JASP (Software). <https://doi.org/10.31234/osf.io/67dcb>
- Hartsenko, J., Venesaar, U. (2017). Impact of Entrepreneurship Teaching Models on Students' Entrepreneurial Intentions: The case of Estonia and Hungary. *Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe*, 9 (1), 72–92. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:158461979>
- Haven, T., Gopalakrishna, G., Tjiddink, J., van der Schot, D., Bouter, L. (2022). Promoting trust in research and researchers: How open science and research integrity are

- intertwined. *BMC Research Notes*, 15(302). <https://doi.org/10.1186/s13104-022-06169-y>
- Hayton, J.C. and Kelley, D.J. (2006). A competency-based framework for promoting corporate entrepreneurship. *Hum. Resour. Manage.*, 45: 407-427. <https://doi.org/10.1002/hrm.20118>
- Hermann, R.R., Bossle, M.B. (2020), “Bringing an entrepreneurial focus to sustainability education: a teaching framework based on content analysis”, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 246, p. 119038. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119038>
- Hägg, G., Gabrielsson, J. (2020). A systematic literature review of the evolution of pedagogy in entrepreneurial education research. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 26 No. 5, pp. 829-861. <https://doi.org/10.1108/IJEER-04-2018-0272>
- Hyytinen, H., Laakso, S., Pietikäinen, J., Ratvio, R., Ruippo, L., Tuononen, T., Vainio, A. (2023). Perceived interest in learning sustainability competencies among higher education students. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(9), 118-137. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-06-2022-0198>
- Jebb, A.T., Ng, V., and Tay, L. (2021) A Review of Key Likert Scale Development Advances: 1995–2019. *Front. Psychol.* 12:637547. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.637547>
- Joshi, A., Kale, S., Chandel, S., Pal, D. K. (2015). Likert Scale: Explored and Explained. *Current Journal of Applied Science and Technology*, 7(4), 396–403. <https://doi.org/10.9734/BJAST/2015/14975>
- Kikas, M. (2022). Managerial Perspectives on Fostering Intrapreneurship in Organisations Through Education and Training. <http://DX.DOI.ORG/10.13140/RG.2.2.28614.96325>
- Knowles, M. S. (1973). The Adult Learner: A Neglected Species. *Houston, TX: Gulf Publishing*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED084368.pdf>
- Lagerspetz, M (2017). Ühiskonna uurimise meetodid: Sissejuhatus ja väljajuhatus. *Tallinna Ülikooli Kirjastus*.
- López-Núñez MI, Rubio-Valdehita S, Armuña C, Pérez-Urria E. (2022). EntreComp Questionnaire: A Self-Assessment Tool for Entrepreneurship Competencies. *Sustainability*. 4(5):2983. <https://doi.org/10.3390/su14052983>

- Mitchelmore, S., Rowley, J. (2010). Entrepreneurial competencies: a literature review and development agenda. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 16 No. 2, pp. 92-111. <https://doi.org/10.1108/13552551011026995>
- Neck, H.M., Greene, P.G. (2011), Entrepreneurship education: known worlds and new frontiers. *Journal of Small Business Management*, Vol. 49 No. 1, pp. 55-70. <https://doi.org/10.1111/j.1540-627X.2010.00314.x>
- Pazos, P., Pérez-López, M. C., González-López, M. J. (2022). Examining teamwork competencies and team performance in experiential entrepreneurship education: Emergent intragroup conflict as a learning triggering event. *Education + Training*, 64(4), 461-475. <https://doi.org/10.1108/ET-06-2021-0208>
- Rasmussen, A., Fritzner, A. (2016). From Dream to Reality : Learning outcomes and didactic principles for teaching entrepreneurship in Nordic schools. *Copenhagen: Nordisk Ministerråd*, 2016. , p. 19. <https://doi.org/10.6027/ANP2016-709>
- Rasmussen, A., Moberg, K. S., Revsbech, C. (2015). A Taxonomy of Entrepreneurship Education – perspectives on goals, teaching, and evaluation. *The Danish Foundation for Entrepreneurship*. <https://www.researchgate.net/publication/349367509>
- Rose-Krasnor, L. (1997). The Nature of Social Competence: A Theoretical Review. *Social Development*, 6: 111-135. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x>
- Rose-Krasnor, L., Denham, S. (2009). Social-emotional competence in early childhood. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 162–179). New York, NY: Guilford Press. <https://psycnet.apa.org/record/2008-19117-009>
- S. Bushuyev, A. Murzabekova, S. Murzabekova, M. Khusainova, (2017). Develop breakthrough competence of project managers based on entrepreneurship energy. *12th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*, Lviv, Ukraine, 2017, pp. 11-16, <https://doi.org/10.1109/STC-CSIT.2017.8099420>
- Samaniego, M., Usca, N., Salguero, J., & Quevedo, W. (2024). Creative thinking in art and design education: *A systematic review*. *Educational Sciences*, 14(192), 1-33. <https://doi.org/10.3390/educsci14020192>

- Sánchez, J.C. (2011). University training for entrepreneurial competencies: Its impact on intention of venture creation. *Int Entrep Manag J* 7, 239–254. <https://doi.org/10.1007/s11365-010-0156-x>
- Souto, J.E. (2022), Organizational creativity and sustainability-oriented innovation as drivers of sustainable development: overcoming firms' economic, environmental and social sustainability challenges. *Journal of Manufacturing Technology Management*, Vol. 33 No. 4, pp. 805-826. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1108/JMTM-01-2021-0018>
- Venesaar, U; Malleus, E; Arro, G; Toding, M (2022). Entrepreneurship Competence Model for Supporting Learners Development at All Educational Levels. *Administrative Sciences*, 12 (1), 12–29. <https://doi.org/10.3390/admsci12010002>
- Venesaar, U., Täks, M., Arro, G., Malleus, E., Loogma, K., Mädamürk, K., Titov, E., & Toding, M. (2018). Model of entrepreneurship competence as a basis for the development of entrepreneurship education. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 6(2), 118–155. <https://doi.org/10.12697/eha.2018.6.2.06>
- Weinstein, Y., Madan, C. R., Sumeracki, M. A. (2018). Teaching the science of learning. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 3(2). <https://doi.org/10.1186/s41235-017-0087-y>
- Wu T, Lai Q, Ma N, Shao Y (2022). Surviving uncertainty: A dual-path model of personal initiative affecting graduate employability. *PLOS ONE* 17(7): e0270905. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270905>
- Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. *Tartu Ülikool. DSpace*. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Üliõpilaste ettevõtluspädevuse lühiküsimustik (Edu ja Tegu, 2021)

Teadmiste, oskuste ja hoiakute peale mõtlemine võimaldab teadvustada olulisi teemasid, mis mõjutavad teekonda õppija ettevõtlikkuse arendamisel. Selleks on loodud küsimustik, mis võimaldab saada ülevaate õppija olulistest ettevõtlikkusega seotud valdkondadest. Küsimustikku arendatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi programmi „Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“ (Edu ja Tegu) raames. Siinse enesehindamise küsimustiku täitmisel palun avaldage oma arvamust ettevõtlikkust ja ettevõtlushoiakuid, teadmisi ja oskusi käsitlevate teemade kohta, mis on olulised ettevõtluspädevuse mõistmisel ja arendamisel.

Enesehindamise küsimustik annab tagasisidet õppijale endale ja ka õppejõule, et õppeprotsessi paremaks muuta. Õppejõud kasutab üliõpilaste küsitluse kokkuvõtlikke tulemusi üldistatud kujul, et õppeainet parimal moel läbi viia ja toetada õppijate ettevõtlikkuse arengut. Küsimustikku täidetakse õppe alguses ja lõpus ning ettevõtlusõppes on see osa õppeprotsessist.

Palun lugege väiteid põhjalikult ja püüdke neid hinnata iseenda seisukohalt. Siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid, oleme huvitatud Teie isiklikust arvamusest. Kui soovite küsimusi või vastuseid kommenteerida, pakkudes sellega võimalust küsimustikku edasi arendada, kirjutage palun oma mõtted vabas vormis küsimustiku lõpus olevasse kasti.

Skaala: 1 – ei nõustu üldse, 2 – pigem ei nõustu, 3 – nii ja naa, 4 – pigem nõustun, 5 – nõustun täiesti

1. Elus tuleb ikka ette olukordi, millel pole lihtsaid lahendusi. Kuidas Te sellistes olukordades tavaliselt mõtlete ja otsuseid langetate? Palun hinnake enda nõustumist/mittenõustumist järgmiste väidetega.

Analüüsin seda, mida selle olukorra kohta juba tean.

Teadvustan, kuidas sellest olukorrast mõtlen (eelarvamused jm).

Kui üks mõtlemisviis ei vii mind olukorra mõistmisele lähemale, mõtlen alternatiivsetele võimalustele.

Lisa 1. järg

2. Alljärgnevalt esitame väiteid inimeste mitmesuguste omaduste kohta. Palun märkige iga väite puhul, mil määral Te sellega nõustute või mitte.

See, kel pole kaasasündinud eeldusi ei saavuta ettevõtluses edu ka kõvasti pingutades.

Ettevõtlikkus on omadus, mida ei saa õppimisega eriti muuta.

Ettevõtjaks saamiseks on vaja erilisi, kaasasündinud eeldusi.

Usun oma võimesse olla loov.

Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega.

Arvan, et saan hästi hakkama originaalsete ideede ja lahenduste pakkumisega.

3. Teeme enda elus igapäevaselt mitmeid otsusi (nt töökoha valik, käitumine kaaslastega, erinevate pakkumiste vastu võtmine või tagasi lükkamine, erinevatel üritustel osalemine). Palun hinnake, kuivõrd üks või teine väide on kooskõlas Teie tegutsemisega.

Teen nii mõnegi otsuse seepärast, et mitte tunda end halvasti enda tegutsemise pärast.

Teen mitmeid otsuseid seepärast, et vältida häbisse jäämist.

Mu tegevustes peegeldub see, kes ma enda arvates tõeliselt olen.

Teen, mida ma enda seisukohalt pean oluliseks ja ei lase end kergesti mõjutada.

4. Kujutage ette, et peate leidma lahenduse mingile keerukamale probleemile ning palun hinnake, kuivõrd järgnevad väited kirjeldavad Teie tegutsemist probleemi lahendamise asudes.

Pööran ettevaatavalt tähelepanu asjaoludele, mis võivad kujuneda tulevikus probleemiks.

Küsin endalt palju küsimusi, et selgitada probleemi olemust, et sellest põhjalikult aru saada.

Püüan probleemi hinnata mitmest vaatenurgast ja mõelda välja erinevaid lahendusi.

Sobiva lahenduse valimise järel mõtlen välja selle rakendamise plaani ja järjestaani elluviimiseks vajalikud tegevused.

Lisa 1. järg

5. Kuidas planeerid enda igapäevaseid tegevusi ja ka kaugema eesmärgini jõudmist. Palun hinnake, kuivõrd need väited kirjeldavad Teid.

Kontrollin regulaarselt, kas plaan võimaldab eesmärki saavutada. Oma päeva planeerides sean ma ülesanded tähtsuse järjekorda.

Olukorras, kus mul on palju teha, suudan ma keskenduda kõige olulisematele asjadele]. Suuremad ülesanded jaotan väiksemateks osadeks.

6. Järgnevalt palume Teil vastata mõningatele jätkusuutlikkusega seotud väidetele. Jätkusuutlikkuse all mõeldakse siin loodushoidu, säästlikku tarbimist, taaskasutust jne. Ettevõtte sotsiaalne vastutus tähendab, et äritegevuses võetakse arvesse majandustulemusi, seaduskuulekust, eetilist käitumist ja ühiskonna/kogukonna arengusse panustamist.

Järgin jätkusuutlikkuse põhimõtteid oma igapäevastes tegevustes.

Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks.

Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega.

Arvan, et sotsiaalselt vastutustundlik tegevus ja kasumlikkus on üheaegselt saavutatavad.

7. Palun mõelge oma kogemusele inimestega suhtlemisel ning hinnake, kuivõrd alljärgnevad väited kehtivad Teie kohta.

Suhtlen meeeldi erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne).

Olen see, kes algatab ja juhib arutelusid õpingu- ja töökaaslastega.

Julgen teha ettekannet suurema hulga inimeste ees.

Uutes või muutunud olukordades jään rahulikuks ja saan vastuseisust üle.

Suudan oma halbu tundeid teadlikult muuta olukorras, kui midagi läheb halvasti.

Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkan.

8. Palun hinnake, kuivõrd järgnevad väited kehtivad Teie kohta.

Kui on võimalus olla kuskile aktiivselt kaasatud, siis kasutan seda viivitamatult.

Tavaliselt olen ma edasiviivate muutuste poolt.

Uskudes oma ideesse, liigun edasi, vaatamata ettetulevatele takistustele.

9. Palun mõelge oma kogemusele grupis töötades. Palun hinnake, kuivõrd alljärgnevad väited kehtivad Teie kohta.

Kohtlen kõiki grupikaaslasi võrdsete meeskonnaliikmetena.

Lisa 1. järg

Teen jõupingutusi, et kaasata koostöösse grupi teisi liikmeid.

Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega.

JÄRGNEVAS ESITATAKSE TEILE MÕNED KÜSIMUSED SEOSE ETTEVÕTLUSEGA. PALUN LUGEGE NEID TÄHELEPANELIKULT JA VASTAKE TÄPSELT NII, NAGU OSKATE.

10. Kujutlege, et kaalute ettevõtlusega alustamist või igapäevaelus mõne idee rakendamist ja Teil on selleks vaja leida uusi võimalusi. Palun hinnake, mil määral kirjeldavad järgmised väited Teie tegutsemist.

Püüan infot otsides alati märgata uusi ärivõimalusi.

Näen tihti seoseid eelnevalt mitteseotud valdkondade (aspektide) vahel.

Oskan teha vahet väärtuslikel ja vähem väärtuslikel võimalustel.

Oskan ära tunda veel kasutamata potentsiaalseid võimalusi ideede rakendamisel.

11. Ettevõtte loomist mõjutab ümbritsev keskkond (nt kultuuriline, poliitiline, majanduslik, looduslik). Palun hinnake, mil määral nõustute järgmiste väidetega.

Suudan määratleda keskkonna tegureid (kultuurilisi, poliitilisi, majanduslikke, looduslikke) oma (äri)idee arendamiseks.

Olen teadlik oma tulevase eriala/tegevusvaldkonna arengusuundadest.

Mõistan, kuidas ettevõtjana ja/või igapäevaelus tegutseda keskkonda säästvalt.

12. Palun märkige, mil määral nõustute järgmiste väidetega rahaasjade korraldamise kohta.

Hoian oma rahaasjadel hoolikalt silma peal.

Uurin erinevaid võimalusi, enne kui oma raha investeerin.

Enne tegevusega alustamist mõtlen läbi, mis see mulle maksma läheb ja mis kasu ma sellest saan.

13. Palun hinnake oma ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi selleks, et läbida protsessi (toote/teenuse) idee sünnist ja arendamisest kuni turule jõudmise ning kasumi teenimiseni.

1 – mul puudub arusaam ettevõtlusprotsessist, ..., 5 – mul on väga hea arusaam terviklikust ettevõtlusprotsessist, sest oman ettevõtluskogemust ettevõtlusprotsessi läbimisel.

Lisa 1. järg

14. Kas olete mõelnud karjäärivalikuna oma ettevõtte asutamise peale või oled juba ettevõtluses tegutsenud? (valige üks järgnevatest vastustest)

1. Ei, mitte kunagi
2. Jah, põgusalt
3. Jah, korduvalt
4. Jah, olen otsustanud hakata tulevikus ettevõtjaks
5. Jah, mul on konkreetne plaan, mida teha oma ettevõtte asutamiseks
6. Jah, olen juba hakanud ettevõtet asutama
7. Jah, olen juba ettevõtja, tegutsen ühes ettevõttes
8. Jah, olen juba asutanud mitu ettevõtet ja tegutsen aktiivselt vähemalt ühes nendest
9. Olen kunagi olnud ettevõtja, aga äritegevus on praeguseks hetkeks lõppenud

15. Kuidas olete praegu või varem olnud seotud ettevõtlusega? Märkige kõik, mis sobivad.

Vabatahtlik tegevus (Täpsustage)

Õppetööga seotud (nt õpilasfirma vm) (Täpsustage)

Ärialane tegevus (ja/või selleks ettevalmistamine) (Täpsustage)

Mittetulundusühendustes osalemine (Täpsustage)

16. Isikuandmed (neid kasutatakse andmete töötlemisel ainult üldistatult)

16.3. Vanus.....

16.4. Sugu (N/M, muu).....

16.5. Rahvus (eestlane, venelane, muu (täpsustage)

16.6. Kool.....

16.7. Õpitav eriala.....

16.8. Millisel haridustasemel õpite?

Rakenduskõrgkool

Bakalaureus

Magister

Muu (täpsustage)

16.9. Kas Teil on peale õppimise regulaarne töökoht? Jah/Ei

Kui jah, siis kas Te töötate:

Lisa 1. järg

Osatööajaga (kuni 20h nädalas)

Täistööajaga töö (üle 20h nädalas)

16.10. Kas Teie vanemad on või on olnud ettevõtjad? (ema või isa/ema ja isa) Jah/Ei

16.11. Kas Teil on teisi pereliikmeid (õde/vend, vanavanemad jt) kes on või on olnud ettevõtjad? Jah/Ei

16.12. Kas Teil on lähedasi sõpru, kes on või on olnud ettevõtjad? Jah/Ei

17. Palun märkige, mis alljärgnevast iseloomustab teid (võimalik valida mitu vastust).

Ma ei ole siiani (st varem) ettevõtluskursusel/aines osalenud.

Olen varem osalenud vähemalt ühel ettevõtluskursusel/aines:

- põhikoolis
- gümnaasiumis
- kutsekoolis
- kõrgkoolis
- täienduskoolitusel

Ma õpin spetsiaalse ettevõtlusõppekava alusel.

Osalen hetkel ettevõtluskursusel ja selle raames täidan küsimustikku (palun täpsustage kursuse / õppeaine nimetus lahtris "muu")

18. Lõpuks palume hinnata oma karjäärivaliku kavatsusi pärast kooli lõpetamist ja 5 aastat hiljem (võimalik valida mitu vastust)

18.3. Millised on teie tööalased kavatsused kohe pärast õpinguid? (võimalik valida mitu vastust)

Asun palgatööle

Asutan ettevõtte/jätkan ettevõtjana

Jätkan pereettevõtet

Muu (täpsustage)

18.4. Millised on teie tööalased kavatsused 5 aastat pärast õpingute lõppu?

Asun palgatööle

Asutan ettevõtte/jätkan ettevõtjana

Lisa 1. järg

Jätkan pereettevõtet

Muu (täpsustage)

Märkused või küsimused küsimustiku kohta palun kirjutage vabas vormis allolevasse kasti.

E-posti aadress:

Täname!

Lisa 2. Alapädevused, väidete tähised ning kirjeldused

Alapädevus	Enne	Pärast	Väide
Loovus	E2_4	P2_4	Usun oma võimesse olla loov
	E2_5	P2_5	Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega
	E2_6	P2_6	Arvan, et saan hästi hakkama originaalsete ideede ja lahenduste pakkumisega
Probleemi- lahendus	E4_1	P4_1	Pööran ettevaatavalt tähelepanu asjaoludele, mis võivad kujuneda tulevikus probleemiks
	E4_2	P4_2	Küsin endalt palju küsimusi, et selgitada probleemi olemust, et sellest põhjalikult aru saada
	E4_3	P4_3	Püüan probleemi hinnata mitmest vaatenurgast ja mõelda välja erinevaid lahendusi
	E4_4	P4_4	Sobiva lahenduse valimise järel mõtlen välja selle rakendamise plaani ja järjestan plaani elluviimiseks vajalikud tegevused
Planeerimine	E5_1	P5_1	Kontrollin regulaarselt, kas plaan võimaldab eesmärki saavutada
	E5_2	P5_2	Oma päeva planeerides sean ma ülesanded tähtsuse järjekorda
	E5_3	P5_3	Olukorras, kus mul on palju teha, suudan ma keskenduda kõige olulisematele asjadele
	E5_4	P5_4	Suuremad ülesanded jaotan väiksemateks osadeks
Eetilisus ja jätkusuut- likkus	E6_1	P6_1	Järgin jätkusuutlikkuse põhimõtteid oma igapäevastes tegevustes
	E6_2	P6_2	Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks
	E6_3	P6_3	Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega
	E6_4	P6_4	Arvan, et sotsiaalselt vastutustundlik tegevus ja kasumlikkus on üheaegselt saavutatavad
Suhtlemine	E7_1	P7_1	Suhtlen meelega erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)
	E7_2	P7_2	Olen see, kes algatab ja juhib arutelusid õpingu- ja töökaaslastega
	E7_3	P7_3	Julgen teha ettekannet suurema hulga inimeste ees
	E7_4	P7_4	Uutes või muutunud olukordades jään rahulikuks ja saan vastuseisust üle
	E7_5	P7_5	Suudan oma halbu tundeid teadlikult muuta olukorras, kui midagi läheb halvasti
	E7_6	P7_6	Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam
Algatamine	E8_1	P8_1	Kui on võimalus olla kuskile aktiivselt kaasatud, siis kasutan seda viivitamatult
	E8_2	P8_2	Tavaliselt olen ma edasiviivate muutuste poolt
	E8_3	P8_3	Uskudes oma ideesse, liigun edasi, vaatamata ettetulevatele takistustele
Koostöö	E9_1	P9_1	Kohtlen kõiki grupikaaslasid võrdsete meeskonnaliikmetena
	E9_2	P9_2	Teen jõupingutusi, et kaasata koostöösse grupi teisi liikmeid
	E9_3	P9_3	Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega

Lisa 3. Ankeetküsitluse tulemuste kirjeldav statistika

Enne ettevõtluskursuse läbimist								
Alapädevus	Väide	n	m	m	SD	min	max	
Loovus	E2_4	382	0	3.838	0.911	1.000	5.000	
	E2_5	382	0	3.877	0.877	1.000	5.000	
	E2_6	382	0	3.670	0.891	1.000	5.000	
Probleemi-lahendus	E4_1	382	0	3.958	0.828	1.000	5.000	
	E4_2	382	0	3.853	0.947	1.000	5.000	
	E4_3	382	0	4.039	0.833	1.000	5.000	
	E4_4	382	0	3.848	0.892	1.000	5.000	
Planeeri-mine	E5_1	382	0	3.526	0.918	1.000	5.000	
	E5_2	382	0	3.636	1.082	1.000	5.000	
	E5_3	382	0	3.746	0.967	1.000	5.000	
	E5_4	382	0	3.686	1.045	1.000	5.000	
Eetilisus ja jätkusuutlikkus	E6_1	382	0	3.568	0.848	1.000	5.000	
	E6_2	382	0	3.921	0.832	1.000	5.000	
	E6_3	382	0	4.099	0.804	1.000	5.000	
	E6_4	382	0	3.908	0.887	1.000	5.000	
Suhtlemine	E7_1	254	128	4.071	1.007	1.000	5.000	
	E7_2	254	128	3.232	1.024	1.000	5.000	
	E7_3	254	128	3.413	1.300	1.000	5.000	
	E7_4	382	0	3.830	0.919	1.000	5.000	
	E7_5	382	0	3.688	0.905	1.000	5.000	
	E7_6	382	0	3.775	0.894	1.000	5.000	
Algata-mine	E8_1	382	0	3.246	0.940	1.000	5.000	
	E8_2	382	0	3.958	0.850	1.000	5.000	
	E8_3	382	0	3.895	0.813	1.000	5.000	
Koostöö	E9_1	382	0	4.369	0.818	1.000	5.000	
	E9_2	382	0	4.147	0.835	1.000	5.000	
	E9_3	382	0	4.338	0.731	1.000	5.000	
Pärast ettevõtluskursuse läbimist								
Alapädevus	Väide	n	m	m	SD	min	max	
Loovus	P2_4	382	0	3.969	0.835	1.000	5.000	
	P2_5	382	0	4.071	0.850	1.000	5.000	
	P2_6	382	0	3.932	0.848	1.000	5.000	
Probleemi-lahendus	P4_1	382	0	3.997	0.719	2.000	5.000	
	P4_2	382	0	4.013	0.853	1.000	5.000	
	P4_3	382	0	4.168	0.727	2.000	5.000	
	P4_4	382	0	4.024	0.818	1.000	5.000	
Planeeri-mine	P5_1	382	0	3.702	0.925	1.000	5.000	
	P5_2	382	0	3.709	1.088	1.000	5.000	
	P5_3	382	0	3.851	0.997	1.000	5.000	
	P5_4	382	0	3.882	0.969	1.000	5.000	
Eetilisus ja jätkusuutlikkus	P6_1	382	0	3.704	0.822	2.000	5.000	
	P6_2	382	0	3.976	0.772	1.000	5.000	
	P6_3	382	0	4.149	0.852	1.000	5.000	
	P6_4	382	0	3.990	0.869	1.000	5.000	
Suhtlemine	P7_1	382	0	4.071	0.935	1.000	5.000	
	P7_2	382	0	3.390	1.073	1.000	5.000	
	P7_3	382	0	3.579	1.216	1.000	5.000	
	P7_4	382	0	3.937	0.839	1.000	5.000	
	P7_5	382	0	3.751	0.927	1.000	5.000	
	P7_6	382	0	3.754	0.892	1.000	5.000	
Algata-mine	P8_1	382	0	3.319	0.963	1.000	5.000	
	P8_2	382	0	4.021	0.783	1.000	5.000	
	P8_3	382	0	3.971	0.801	1.000	5.000	
Koostöö	P9_1	382	0	4.356	0.813	1.000	5.000	
	P9_2	382	0	4.257	0.802	2.000	5.000	
	P9_3	382	0	4.372	0.705	1.000	5.000	

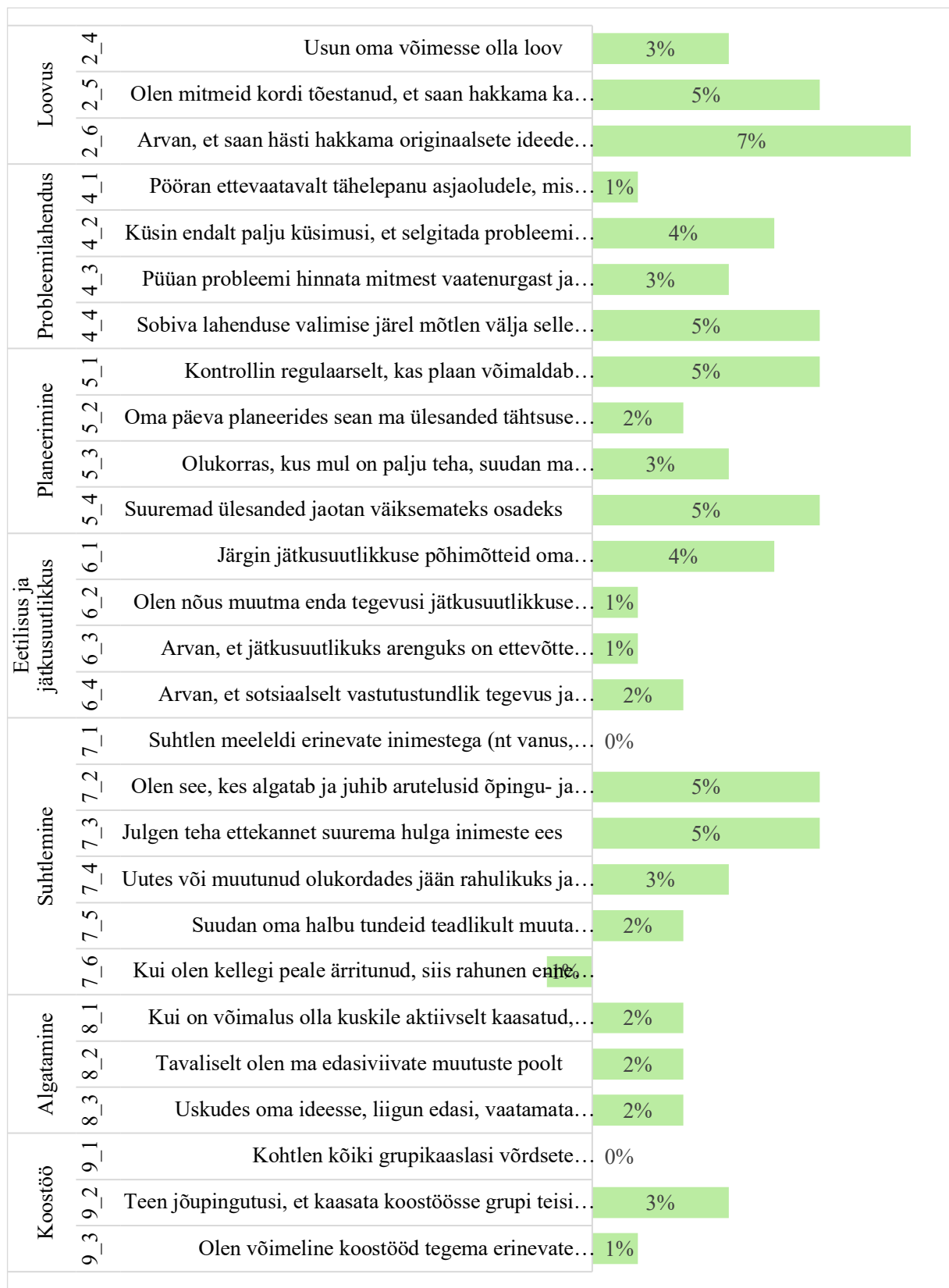
Lisa 4. Soopõhine võrdlev statistika enne ja pärast ettevõtlusõpet

Väide	Group	n	m	SD	p		Väide	Group	n	m	SD	p
E2_4	mees	194	3,814	0,99	0,938		P2_4	mees	194	3,897	0,905	0,236
	naine	186	3,86	0,82				naine	186	4,038	0,752	
E2_5	mees	194	3,876	0,963	0,489		P2_5	mees	194	4,036	0,913	0,749
	naine	186	3,876	0,779				naine	186	4,102	0,782	
E2_6	mees	194	3,794	0,904	0,002		P2_6	mees	194	3,943	0,889	0,543
	naine	186	3,538	0,858				naine	186	3,914	0,807	
E4_1	mees	194	3,887	0,844	0,068		P4_1	mees	194	3,979	0,755	0,767
	naine	186	4,038	0,808				naine	186	4,016	0,678	
E4_2	mees	194	3,768	0,983	0,076		P4_2	mees	194	3,969	0,881	0,32
	naine	186	3,946	0,893				naine	186	4,065	0,809	
E4_3	mees	194	3,979	0,881	0,248		P4_3	mees	194	4,129	0,761	0,381
	naine	186	4,102	0,775				naine	186	4,21	0,685	
E4_4	mees	194	3,768	0,918	0,075		P4_4	mees	194	3,923	0,869	0,023
	naine	186	3,941	0,852				naine	186	4,124	0,75	
E5_1	mees	194	3,402	0,912	0,006		P5_1	mees	194	3,644	0,978	0,236
	naine	186	3,651	0,907				naine	186	3,758	0,864	
E5_2	mees	194	3,407	1,108	<,001		P5_2	mees	194	3,495	1,116	<,001
	naine	186	3,887	0,999				naine	186	3,93	1,014	
E5_3	mees	194	3,665	0,942	0,051		P5_3	mees	194	3,763	0,974	0,04
	naine	186	3,828	0,988				naine	186	3,941	1,014	
E5_4	mees	194	3,567	1,081	0,034		P5_4	mees	194	3,778	1,022	0,067
	naine	186	3,806	0,995				naine	186	3,984	0,903	
E6_1	mees	194	3,515	0,859	0,311		P6_1	mees	194	3,619	0,839	0,039
	naine	186	3,624	0,824				naine	186	3,79	0,795	
E6_2	mees	194	3,799	0,908	0,008		P6_2	mees	194	3,881	0,776	0,009
	naine	186	4,059	0,714				naine	186	4,07	0,757	
E6_3	mees	194	4,026	0,878	0,177		P6_3	mees	194	4,067	0,888	0,065
	naine	186	4,177	0,71				naine	186	4,231	0,809	
E6_4	mees	194	3,789	1,009	0,051		P6_4	mees	194	3,83	0,931	<,001
	naine	186	4,032	0,72				naine	186	4,151	0,77	
E7_1	mees	120	3,958	1,103	0,229		P7_1	mees	194	3,876	0,984	<,001
	naine	133	4,165	0,906				naine	186	4,274	0,835	
E7_2	mees	120	3,225	1,041	1,000		P7_2	mees	194	3,273	1,029	0,021
	naine	133	3,233	1,014				naine	186	3,505	1,111	
E7_3	mees	120	3,642	1,165	0,013		P7_3	mees	194	3,619	1,178	0,537
	naine	133	3,195	1,379				naine	186	3,527	1,257	
E7_4	mees	194	3,912	0,915	0,064		P7_4	mees	194	3,933	0,858	0,948
	naine	186	3,737	0,919				naine	186	3,935	0,823	
E7_5	mees	194	3,737	0,892	0,291		P7_5	mees	194	3,778	0,909	0,647
	naine	186	3,629	0,917				naine	186	3,715	0,947	
E7_6	mees	194	3,799	0,867	0,686		P7_6	mees	194	3,696	0,919	0,24
	naine	186	3,747	0,922				naine	186	3,806	0,861	
E8_1	mees	194	3,17	0,926	0,194		P8_1	mees	194	3,196	0,946	0,013
	naine	186	3,328	0,956				naine	186	3,452	0,97	
E8_2	mees	194	3,928	0,861	0,569		P8_2	mees	194	3,938	0,825	0,065
	naine	186	3,984	0,841				naine	186	4,102	0,732	
E8_3	mees	194	3,835	0,848	0,202		P8_3	mees	194	3,902	0,849	0,143
	naine	186	3,952	0,773				naine	186	4,043	0,741	
E9_1	mees	194	4,232	0,889	<,001		P9_1	mees	194	4,18	0,895	<,001
	naine	186	4,522	0,691				naine	186	4,538	0,675	
E9_2	mees	194	4,072	0,855	0,07		P9_2	mees	194	4,155	0,825	0,008
	naine	186	4,226	0,807				naine	186	4,366	0,761	
E9_3	mees	194	4,284	0,746	0,126		P9_3	mees	194	4,237	0,772	<,001
	naine	186	4,392	0,714				naine	186	4,511	0,599	

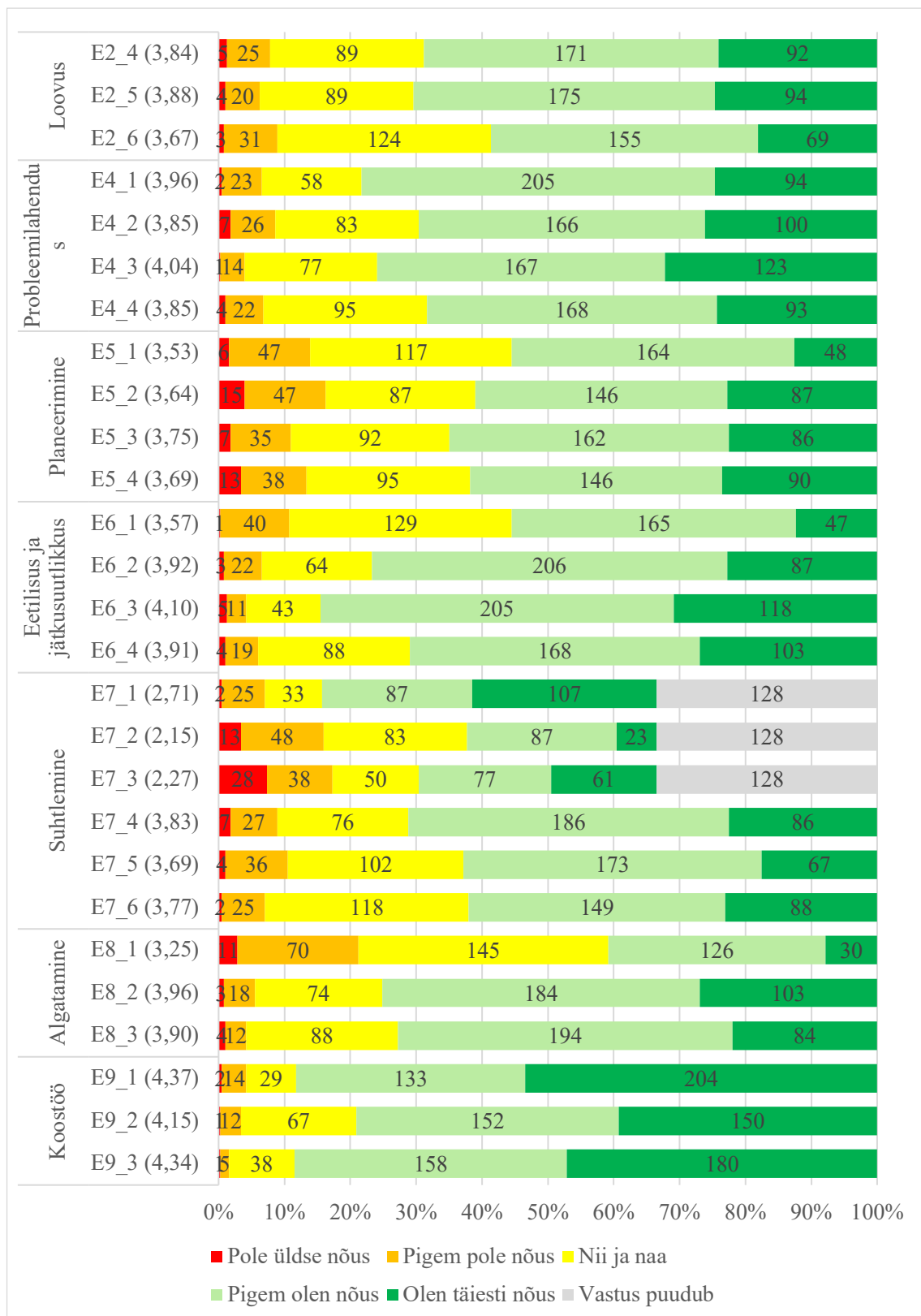
Lisa 5. Võrdlus enne ja pärast ettevõtlusõpet

Alapädevus		Väide	n	m	SD	p	Kasv
Loovus	Enne	2_4 Usun oma võimesse olla loov	382	3,838	0,911	0,001	3%
	Pärast		382	3,969	0,835		
	Enne	2_5 Olen mitmeid kordi tõestanud, et saan hakkama ka keerukamate loovate ülesannetega	382	3,877	0,877	<,001	5%
	Pärast		382	4,071	0,85		
	Enne	2_6 Arvan, et saan hästi hakkama originaalsete ideede ja lahenduste pakkumisega	382	3,67	0,891	<,001	7%
	Pärast		382	3,932	0,848		
Probleemi- lahendus	Enne	4_1 Pööran ettevaatavalt tähelepanu asjaoludele, mis võivad kujuneda tulevikus probleemiks	382	3,958	0,828	0,377	1%
	Pärast		382	3,997	0,719		
	Enne	4_2 Küsin endalt palju küsimusi, et selgitada probleemi olemust, et sellest põhjalikult aru saada	382	3,853	0,947	<,001	4%
	Pärast		382	4,013	0,853		
	Enne	4_3 Püüan probleemi hinnata mitmest vaatenurgast ja mõelda välja erinevaid lahendusi	382	4,039	0,833	0,003	3%
	Pärast		382	4,168	0,727		
Enne	4_4 Sobiva lahenduse valimise järel mõtlen välja selle rakendamise plaani ja järjestan plaani elluviimiseks vajalikud tegevused	382	3,848	0,892	<,001	5%	
Pärast		382	4,024	0,818			
Planeerimine	Enne	5_1 Kontrollin regulaarselt, kas plaan võimaldab eesmärgi saavutada	382	3,526	0,918	<,001	5%
	Pärast		382	3,702	0,925		
	Enne	5_2 Oma päeva planeerides sean ma ülesanded tähtsuse järjekorda	382	3,636	1,082	0,192	2%
	Pärast		382	3,709	1,088		
	Enne	5_3 Olukorras, kus mul on palju teha, suudan ma keskenduda kõige olulisematele asjadele	382	3,746	0,967	0,027	3%
	Pärast		382	3,851	0,997		
Enne	5_4 Suuremad ülesanded jaotan väiksemateks osadeks	382	3,686	1,045	<,001	5%	
Pärast		382	3,882	0,969			
Eetilisus ja jätkusuutlikkus	Enne	6_1 Järgin jätkusuutlikkuse põhimõtteid oma igapäevastes tegevustes	382	3,568	0,848	0,004	4%
	Pärast		382	3,704	0,822		
	Enne	6_2 Olen nõus muutma enda tegevusi jätkusuutlikkuse põhimõtete järgimiseks	382	3,921	0,832	0,194	1%
	Pärast		382	3,976	0,772		
	Enne	6_3 Arvan, et jätkusuutlikuks arenguks on ettevõtte sotsiaalne vastutus kriitilise tähtsusega	382	4,099	0,804	0,28	1%
	Pärast		382	4,149	0,852		
Enne	6_4 Arvan, et sotsiaalselt vastutustundlik tegevus ja kasumlikkus on üheaegselt saavutatavad	382	3,908	0,887	0,092	2%	
Pärast		382	3,99	0,869			
Suhtlemine	Enne	7_1 Suhtlen meelega erinevate inimestega (nt vanus, kultuuriline taust jne)	254	4,071	1,007	0,573	0%
	Pärast		382	4,071	0,935		
	Enne	7_2 Olen see, kes algatab ja juhib arutelusid õpingu- ja töökaaslastega	254	3,232	1,024	<,001	5%
	Pärast		382	3,39	1,073		
	Enne	7_3 Julgen teha ettekannet suurema hulga inimeste ees	254	3,413	1,3	<,001	5%
	Pärast		382	3,579	1,216		
	Enne	7_4 Uutes või muutunud olukordades jään rahulikuks ja saan vastuseisust üle	382	3,83	0,919	0,018	3%
	Pärast		382	3,937	0,839		
	Enne	7_5 Suudan oma halbu tundeid teadlikult muuta olukorras, kui midagi läheb halvasti	382	3,688	0,905	0,156	2%
	Pärast		382	3,751	0,927		
	Enne	7_6 Kui olen kellegi peale ärritunud, siis rahunen enne maha, kui asja arutama hakkam	382	3,775	0,894	0,652	-1%
	Pärast		382	3,754	0,892		
Algatamine	Enne	8_1 Kui on võimalus olla kuskile aktiivselt kaasatud, siis kasutan seda viivitamatult	382	3,246	0,94	0,107	2%
	Pärast		382	3,319	0,963		
	Enne	8_2 Tavaliselt olen ma edasiviivate muutuste poolt	382	3,958	0,85	0,144	2%
	Pärast		382	4,021	0,783		
	Enne	8_3 Uskudes oma ideesse, liigun edasi, vaatamata ettetulevatele takistustele	382	3,895	0,813	0,079	2%
	Pärast		382	3,971	0,801		
Koostöö	Enne	9_1 Kohtlen kõiki grupikaaslasti võrdsete meeskonnaliikmetena	382	4,369	0,818	0,763	0%
	Pärast		382	4,356	0,813		
	Enne	9_2 Teen jõupingutusi, et kaasata koostöösse grupi teisi liikmeid	382	4,147	0,835	0,016	3%
	Pärast		382	4,257	0,802		
	Enne	9_3 Olen võimeline koostööd tegema erinevate inimestega	382	4,338	0,731	0,36	1%
	Pärast		382	4,372	0,705		

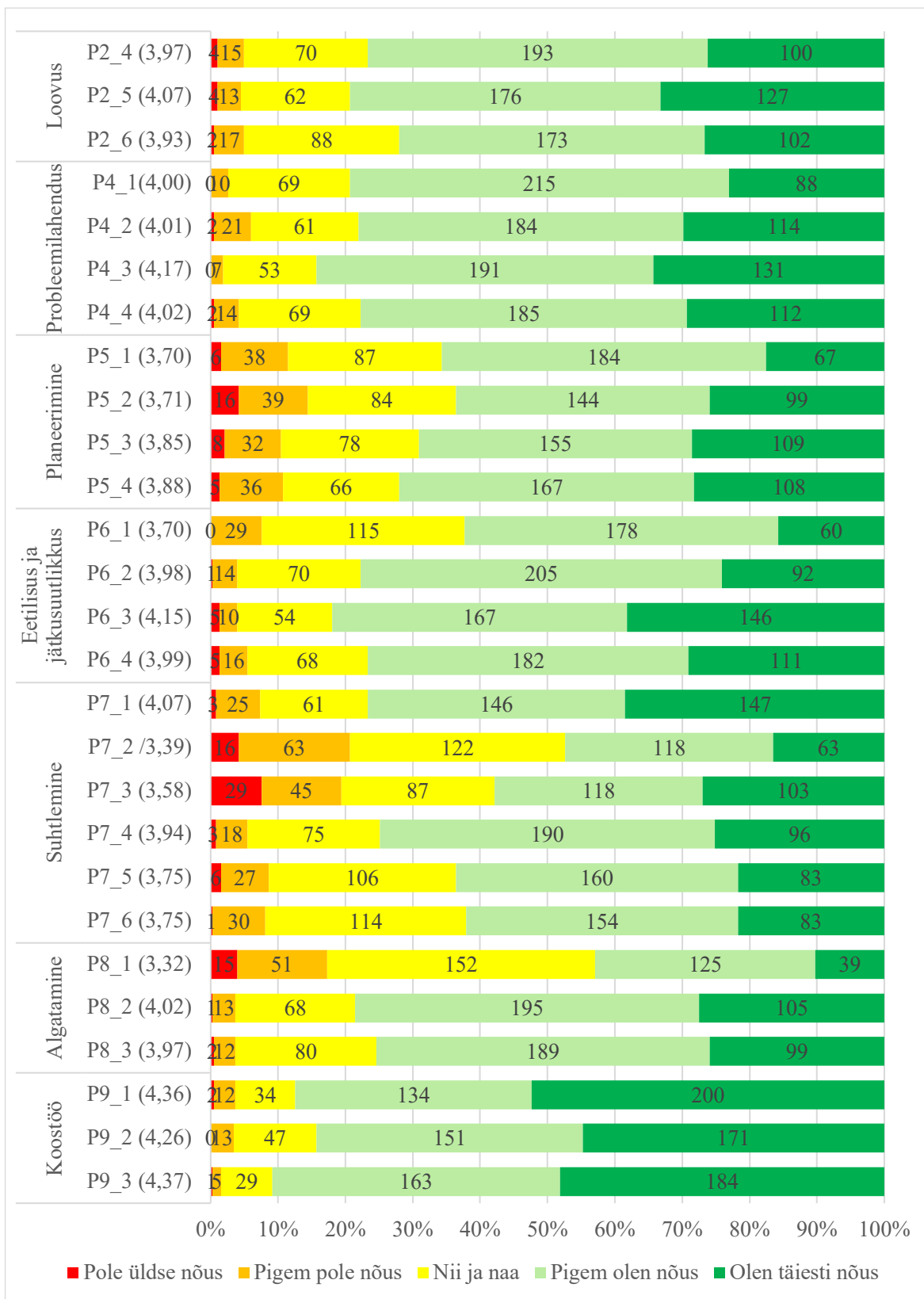
Lisa 6. Enesehinnangute protsentuaalne kasv ettevõtlusõppe läbimisel

Lisa 7. Enne ettevõtlusõpet antud hinnangute jaotus

Lisa 8. Pärast ettevõtlusõpet antud hinnangute jaotus

Lisa 9. Küsimustiku korrelatsioonimaatriks enne kursuse läbimist

Alapädevus	Väide	E2_4	E2_5	E2_6	E4_1	E4_2	E4_3	E4_4	E5_1	E5_2	E5_3	E5_4	E6_1	E6_2	E6_3	E6_4	E7_1	E7_2	E7_3	E7_4	E7_5	E7_6	E8_1	E8_2	E8_3	E9_1	E9_2	E9_3
Loovus	E2_4	—																										
	E2_5	0,652	—																									
	E2_6	0,574	0,616	—																								
Probleemilahe	E4_1	0,134	0,163	0,216	—																							
	E4_2	0,277	0,329	0,269	0,471	—																						
	E4_3	0,341	0,42	0,353	0,368	0,506	—																					
	E4_4	0,26	0,308	0,231	0,286	0,34	0,404	—																				
Planeerimine	E5_1	0,272	0,25	0,209	0,246	0,312	0,326	0,482	—																			
	E5_2	0,07	0,083	0,052	0,162	0,16	0,144	0,263	0,378	—																		
	E5_3	0,215	0,263	0,204	0,2	0,203	0,253	0,299	0,26	0,26	—																	
	E5_4	0,181	0,204	0,134	0,118	0,242	0,237	0,239	0,263	0,244	0,339	—																
Eetilisuse ja jätkusuutlikkus	E6_1	0,212	0,207	0,165	0,165	0,287	0,258	0,215	0,283	0,137	0,141	0,235	—															
	E6_2	0,264	0,213	0,082	0,11	0,225	0,292	0,221	0,267	0,088	0,132	0,225	0,495	—														
	E6_3	0,162	0,129	0,123	0,144	0,105	0,159	0,178	0,231	0,114	0,141	0,112	0,302	0,389	—													
	E6_4	0,199	0,191	0,154	0,063	0,156	0,243	0,125	0,092	0,061	0,095	0,142	0,226	0,307	0,285	—												
Suhtlemine	E7_1	0,29	0,23	0,285	0,121	0,214	0,355	0,137	0,238	0,142	0,155	0,25	0,217	0,27	0,179	0,246	—											
	E7_2	0,298	0,343	0,461	0,176	0,284	0,237	0,221	0,272	0,048	0,184	0,269	0,168	0,182	0,071	0,203	0,459	—										
	E7_3	0,271	0,336	0,399	0,009	0,173	0,169	0,109	0,136	-0,01	0,17	0,223	0,083	0,053	0,038	0,152	0,228	0,495	—									
	E7_4	0,284	0,319	0,322	0,26	0,273	0,341	0,247	0,172	0,064	0,371	0,176	0,168	0,127	0,062	0,193	0,282	0,269	0,394	—								
	E7_5	0,216	0,272	0,328	0,14	0,179	0,333	0,182	0,163	0,055	0,275	0,149	0,091	0,11	0,032	0,115	0,2	0,145	0,217	0,536	—							
	E7_6	0,158	0,212	0,196	0,154	0,234	0,301	0,23	0,228	0,132	0,116	0,129	0,19	0,146	0,133	0,133	0,165	0,176	0,115	0,381	0,409	—						
Algatamine	E8_1	0,274	0,291	0,348	0,172	0,176	0,286	0,251	0,297	0,222	0,196	0,17	0,186	0,213	0,103	0,194	0,419	0,453	0,3	0,252	0,18	0,128	—					
	E8_2	0,249	0,303	0,141	0,188	0,204	0,306	0,248	0,247	0,086	0,242	0,21	0,19	0,3	0,283	0,183	0,222	0,27	0,283	0,307	0,181	0,177	0,292	—				
	E8_3	0,3	0,354	0,286	0,169	0,283	0,343	0,329	0,25	0,127	0,233	0,202	0,247	0,209	0,104	0,227	0,309	0,24	0,258	0,415	0,287	0,238	0,343	0,354	—			
Koostöö	E9_1	0,01	0,012	-0,11	0,104	0,121	0,16	0,095	0,174	0,111	0,066	0,114	0,136	0,166	0,172	0,108	0,176	0,02	-0,003	0,129	0,078	0,049	0,131	0,075	0,153	—		
	E9_2	0,131	0,164	0,178	0,145	0,167	0,218	0,132	0,18	0,175	0,092	0,167	0,079	0,103	0,131	0,124	0,311	0,307	0,186	0,241	0,224	0,132	0,325	0,064	0,162	0,397	—	
	E9_3	0,252	0,29	0,208	0,245	0,326	0,302	0,175	0,2	0,099	0,159	0,153	0,202	0,225	0,126	0,137	0,415	0,254	0,167	0,391	0,263	0,193	0,234	0,2	0,294	0,349	0,473	—

Spearman (ρ) korrelatsioon 0,00–0,19 väga nõrk 0,20–0,39 nõrk 0,40–0,59 mõõdukas 0,60–0,79 tugev 0,80–1,0 väga tugev

Lisa 10. Küsimustiku korrelatsioonimaatriks peale kursuse läbimist

Alapädevus	Väide	P2_4	P2_5	P2_6	P4_1	P4_2	P4_3	P4_4	P5_1	P5_2	P5_3	P5_4	P6_1	P6_2	P6_3	P6_4	P7_1	P7_2	P7_3	P7_4	P7_5	P7_6	P8_1	P8_2	P8_3	P9_1	P9_2	P9_3	
Loovus	P2_4	—																											
	P2_5	0,617	—																										
	P2_6	0,59	0,669	—																									
Probleemilahet	P4_1	0,232	0,245	0,275	—																								
	P4_2	0,273	0,303	0,288	0,454	—																							
	P4_3	0,368	0,385	0,38	0,423	0,539	—																						
	P4_4	0,286	0,372	0,316	0,353	0,391	0,444	—																					
Planeerimine	P5_1	0,236	0,281	0,295	0,33	0,381	0,379	0,457	—																				
	P5_2	0,169	0,161	0,149	0,207	0,279	0,205	0,326	0,459	—																			
	P5_3	0,231	0,285	0,283	0,234	0,234	0,295	0,378	0,396	0,415	—																		
	P5_4	0,177	0,208	0,159	0,301	0,262	0,3	0,335	0,459	0,441	0,395	—																	
Eetilisus ja jätkusuutlikkus	P6_1	0,235	0,195	0,242	0,341	0,32	0,298	0,299	0,315	0,209	0,218	0,246	—																
	P6_2	0,243	0,187	0,21	0,27	0,276	0,325	0,238	0,262	0,151	0,21	0,267	0,61	—															
	P6_3	0,147	0,083	0,101	0,185	0,174	0,227	0,146	0,12	0,075	0,162	0,199	0,393	0,525	—														
	P6_4	0,18	0,14	0,166	0,126	0,237	0,181	0,122	0,179	0,08	0,131	0,123	0,297	0,481	0,505	—													
Suhtlemine	P7_1	0,285	0,248	0,251	0,188	0,242	0,291	0,2	0,2	0,147	0,242	0,119	0,229	0,304	0,244	0,256	—												
	P7_2	0,345	0,309	0,41	0,151	0,155	0,168	0,232	0,178	0,138	0,221	0,11	0,205	0,138	0,08	0,148	0,464	—											
	P7_3	0,32	0,319	0,344	0,128	0,198	0,128	0,234	0,119	0,086	0,191	0,149	0,135	0,034	0,086	0,115	0,299	0,476	—										
	P7_4	0,289	0,363	0,385	0,265	0,328	0,37	0,407	0,273	0,259	0,415	0,236	0,273	0,285	0,208	0,197	0,31	0,295	0,285	—									
	P7_5	0,261	0,332	0,346	0,29	0,263	0,339	0,399	0,271	0,269	0,374	0,207	0,248	0,256	0,22	0,163	0,284	0,261	0,272	0,55	—								
	P7_6	0,229	0,255	0,203	0,331	0,232	0,278	0,292	0,219	0,216	0,275	0,24	0,176	0,179	0,214	0,19	0,178	0,079	0,057	0,379	0,529	—							
	P7_3	0,285	0,248	0,251	0,188	0,242	0,291	0,2	0,2	0,147	0,242	0,119	0,229	0,304	0,244	0,256	—												
Algatamin	P8_1	0,284	0,277	0,322	0,157	0,222	0,208	0,26	0,323	0,227	0,282	0,195	0,292	0,236	0,083	0,195	0,433	0,499	0,31	0,22	0,292	0,236	—						
	P8_2	0,186	0,293	0,204	0,303	0,326	0,303	0,306	0,317	0,229	0,236	0,259	0,246	0,335	0,275	0,359	0,27	0,287	0,202	0,277	0,296	0,229	0,343	—					
	P8_3	0,328	0,35	0,302	0,3	0,331	0,337	0,438	0,353	0,307	0,392	0,31	0,238	0,22	0,191	0,139	0,332	0,33	0,319	0,368	0,4	0,258	0,393	0,457	—				
Koostöö	P9_1	0,105	0,169	0,111	0,195	0,202	0,219	0,209	0,281	0,203	0,176	0,25	0,244	0,273	0,279	0,306	0,33	0,147	0,073	0,237	0,219	0,317	0,237	0,33	0,282	—			
	P9_2	0,271	0,251	0,246	0,238	0,21	0,295	0,155	0,266	0,173	0,248	0,242	0,291	0,256	0,228	0,151	0,333	0,277	0,154	0,258	0,227	0,228	0,315	0,267	0,281	0,436	—		
	P9_3	0,198	0,28	0,293	0,266	0,285	0,35	0,249	0,223	0,206	0,374	0,272	0,258	0,344	0,283	0,272	0,378	0,165	0,165	0,403	0,323	0,33	0,258	0,361	0,33	0,511	0,528	—	

Spearman (ρ) korrelatsioon 0,00–0,19 väga nõrk 0,20–0,39 nõrk 0,40–0,59 mõõdukas 0,60–0,79 tugev 0,80–1,0 väga tugev

SUMMARY

DEVELOPING VALUECREATING THINKING, SOCIAL SKILLS, AND PROBLEM-SOLVING COMPETENCE IN ENTREPRENEURSHIP EDUCATION

Marina Jaani

Entrepreneurship competence models play a crucial role in entrepreneurship education, fostering creative and innovative solutions. These models illustrate how entrepreneurial skills and knowledge integrate with practical activities, supporting personal development and preparing students for future opportunities. Developing social competencies helps students communicate and collaborate more effectively, enhancing their success in entrepreneurship.

This analysis explores how entrepreneurship education impacts students' social skills, creativity, and problem-solving abilities. It highlights the importance of social skills, such as collaboration and communication, and the need for continuous development in these areas. The findings show that while entrepreneurship courses positively influence competency development, there is a need for additional methods to further support social skills and creative problem-solving, particularly for addressing complex challenges.

Participation in entrepreneurship courses enhances students' creativity, collaboration, communication, initiative, problem-solving, and planning abilities. The study's results demonstrate significant improvements in students' self-assessments, indicating the effectiveness of these courses.

The author combines theoretical foundations with practical research to evaluate the impact of entrepreneurship education on specific competencies. The study's results suggest practical applications, such as curriculum adjustments to enhance the practical impact of courses and better support competency development. Recommendations

include integrating entrepreneurial competencies into various courses to continuously develop these skills through action-based learning methods. Emphasis is placed on initiative, collaboration, planning, and problem-solving, crucial for both independent business ventures and employment in various sectors.

The research confirms the positive impact of entrepreneurship education on developing essential competencies, suggesting further qualitative studies to understand individual experiences and perceptions. Overall, entrepreneurship courses significantly enhance students' skills and readiness for entrepreneurial success, emphasizing the importance of entrepreneurship education for personal and socio-economic development.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marina Jaani

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
VÄÄRTUST LOOVA MÕTLEMISE NING SOTSIAALSE JA LAHENDUSTE
LEIDMISE PÄDEVUSE ARENDAMINE ETTEVÕTLUSÕPPES,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Airi Noppel ja kaasjuhendaja Margus Kõomägi

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marina Jaani

17.05.2024 (töö lõpliku esitamise kuupäev)